

**FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTA U ZAGREBU**

**ODSJEK ZA ZAPADNOSLAVENSKE JEZIKE I KNJIŽEVNOSTI
KATEDRA ZA SLOVAČKI JEZIK I KNJIŽEVNOST**

DIPLOMSKI RAD

**KRÁTKÉ PRÓZY DUŠANA MITANU Z RANNÉHO
OBDOBIA JEHO TVORBY**

MENTORICA:

dr.sc. Zrinka Kovačević, doc.

STUDENTICA:

Katarina Šviglin

Zagreb, rujan 2016.

*„Som na prachu tajomstva a viem, že tento prach nikdy neprekročím, preto
ma to tak dráždi.“ (Dušan Mitana)*

POĎAKOVANIE

Poďakovanie patrí predovšetkým mojej vedúcej diplomovej práce dr. sc. Zrinke Kovačević, doc. a odbornému konzultantovi Mgr. Petrovi Darovcu, PhD. za ich ochotu, čas a cenné rady k tejto diplomovej práci. Rovnako ďakujem svojej rodine za ich neustálu morálnu podporu počas celého štúdia, trpezlivosť a porozumenie v dňoch stravených písaním tejto práce.

OBSAH

1.	Úvod	5
2.	Politicko-spoločenské vzťahy druhej polovice 20.st.....	6
3.	Bibliografické údaje o Dušanovi Mitanovi.....	11
4.	Základné charakteristiky zbierok poviedok rannej tvorby Dušana Mitanu.....	13
4.1.	„Psie dni“	13
4.2.	„Patagónia“	15
4.3.	„Nočné správy“	16
5.	Konfliktné situácie mladého človeka v tvorbe Dušana Mitanu	17
5.1.	Psie dni – Poviedky s motívmi erotiky	17
5.2.	Psie dni – Poviedky s motívmi tajomstva.....	21
5.3.	Mysteriózne poviedky „Jastrab“ a „Vianočná cesta“	25
5.4.	Psie dni – Poviedky s motívmi absurdity	29
5.5.	Patagónia.....	34
5.6.	Nočné správy	37
6.	Novinky v slovenskej literatúre a intertextualita	48
7.	Záver.....	52
	Zoznam použitej literatúry	55

1. Úvod

Mitana ako mladý spisovateľ 70-ych rokov 20. storočia vnáša novinku do slovenskej literatúry toho obdobia. Jeho poviedky sú písané jednoduchým literárnym štýlom zrozumiteľným každému čitateľovi.

Pravdaže, o Mitanovej tvorbe sa napísalo už mnoho strán štúdií a recenzií a väčšina z nich sa týka toho ranného obdobia jeho poviedkovej tvorby. Bez ohľadu na to, táto práca sa snaží podať iný pohľad na jeho poetiku a zaoberá sa práve rôznymi konfliktnými situáciami mladého človeka.

Hlavnou témou diplomovej práce sú krátke prózy Dušana Mitana z ranného obdobia jeho tvorby a jej cieľom je ukázať rôzne druhy konfliktných situácií, do ktorých vstupuje mladý človek v rannej Mitanovej tvorbe, čiže v jeho zbierkach poviedok „Psie dni“ a „Nočné správy“, ale aj v jeho novele „Patagónia“. Okrem toho sa táto diplomová práca bude venovať vysvetľovaniu, čo presne moderným spôsobom Mitana vnáša do slovenskej literatúry ako aj pokúsiť sa o odhalenie intertextuálnych odkazov. Práve kvôli tomu niektoré poviedky budeme interpretovať dvakrát.

Hneď po úvode nasleduje zdôraznenie obdobia pred tým ako pôsobil Dušan Mitana, aby sa uviedol prehľad politicko-spoločenských situácií a aby na základe toho sa mohla vysvetliť jeho literárna tvorba. Potom v krátkosti nasleduje opis jeho života a tvorby.

Prácu rámcovo delíme na tri kapitoly – 1. Základné charakteristiky zbierok poviedok, 2. Konflikt mladého človeka, 3. Novinky v slovenskej literatúre a intertextualita.

Prvá kapitola sa v krátkosti zamierava na charakteristiky zbierok poviedok Dušana Mitana z ranného obdobia, čo presne autor chcel zdôrazniť a čo dominuje v každej zbierke.

Druhá kapitola sa zaoberá hlavným cieľom diplomovej práce – rôznymi druhmi konfliktných situácií, do ktorých vstupuje mladý človek a ako sa ten motív rebelstva vyvíja v jeho poviedkách.

Tretia kapitola tejto diplomovej práce po prvé obracia pozornosť na to, čo nové Mitana vnáša do slovenskej literatúry, a po druhé, snaží sa dokazať a objaviť intertextualitu Mitanových poviedok.

2. Politicko-spoločenské vzťahy druhej polovice 20.st.

Politicko-spoločenské vzťahy druhej polovice 20. storočia v Československu (1948 – 1989) boli veľmi výnimočné a páľčivé. Aby sme pochopili literárnu tvorbu Dušana Mitana potrebné je dobre vysvetliť všetky charakteristiky, ktoré boli prítomné v období pred tým, ako Mitana začal tvoriť svoje diela.

Po skončení druhej svetovej vojny (1945) sa prejavili prvé zásahy totalitného režimu v Československu. Československo tak bolo izolované od západných európskych krajín a pod vplyvom Stalina a Sovietskeho zväzu. „Slovenská a česká spoločnosť bola vystavená takému ideologickému tlaku, že bola zbavená samostatnosti a individuálnej slobody občanov“¹. Okrem toho ľudia nezmenili len svoj svetonázor a životný štýl v týchto rokoch, ale aj senzibilitu. Kultúrna a politická situácia boli veľmi nepriaznivé pre vývoj literatúry, pretože vstupom komunizmu sa v literatúre prakticky okamžite zmenil spôsob písania všetkých autorov, ktorí vtedy tvorili a písali. Je viditeľné, že literatúra bola pod tlakom ideológie komunistickej strany². Táto zmena spôsobu písania nebola vlastné rozhodnutie spisovateľov, ale po vzniku *Zväzu československých spisovateľov*³ (1949) sa stal jediným dovoleným literárnym smerom socialistický realizmus. Všetky ostatné smery boli považované za buržoázne, a tak sa prerušili kontakty so svetovou literatúrou.

Inými slovami, po roku 1948 si všetci spisovatelia uvedomili, že majú dve možnosti, buď okamžite prestať písať, alebo začať písať sociorealistickou metódou, ktorá sa odvtedy považovala za umeleckú doktrínu až do novembra 1989⁴. Je to doktrína, ktorá vznikla v Sovietskom zväze a potom bola presadená v iných krajinách, ktoré patrili do Zväzu sovietskych socialistických republík (ZSSR). Komunizmus ako hospodársky a spoločenský systém nechcel literatúru len kontrolovať, ale využiť ju takým spôsobom, aby sa literatúra stala médiom, propagandou prostredníctvom čoho by sa implementovala táto ideológia. Zároveň z toho socialistického realizmu v literatúre vzniká tzv. schematizmus, podľa ktorého všetky diela, ktoré boli vydané, sú napísané podľa určitej schémy, šablóny a

¹ ŽILKA, Tibor., 2009, s 59.

² Pozri SEDLÁK, I. a kol.: Dejiny slovenskej literatúry str. 234 – 235.

³ Zväz československých spisovateľov – zväz, ktorý bol vytvorený pod kuratelou štátneho aparátu v roku 1949 ako výberový ideový zväz. V roku 1954 sa zväz pretransformoval na Zväz slovenských spisovateľov.

⁴ Pozri ČUŽY, L., DAROVEC, P., HOCHÉL, I., KÁKOŠOVÁ, Z.: Panoráma slovenskej literatúry. 2006, s 8.

v súlade s tým, žiaľ diela strácajú svoju umeleckú kvalitu. To všetko znamenalo, že sa literatúra „nemohla vyvíjať v slobodných a priaznivých podmienkach“⁵.

Paralelne s tým sa veľa spisovateľov dobrovoľne odmlčalo, pretože nechceli písať a slúžiť komunistickej strane. Niektorí z nich boli násilne umlčaní alebo boli uväznení. Tí tretí odišli do zahraničia, aby mohli vydávať svoje diela (Tido Jozef Gašpar, Jozef Cíger-Hronský).

Toto obdobie sa v literatúre považuje za obdobie stagnácie a hlbkej krízy, pretože na platnosť vstúpila silná cenzúra. A práve preto by sa dalo povedať, že literatúra stala „služkou“ politiky. V priebehu dvoch rokov boli zoštátnené všetky vydavateľstvá kníh a časopisov. Neskôr potom zanikli aj spisovateľské spolky a združenia, ako napríklad Spolok slovenských spisovateľov a Umelecká beseda slovenská. Vlastne boli zlikvidované všetky právne, vlastnícke a organizačné základy demokratického literárneho života. Je dôležité zdôrazniť, že významným nástrojom režimu sa stal štátny centralizmus, korupcia a zastrávanie.

V literatúre prevládalo a dominovalo iba niekoľko tém, ako napríklad téma združstevňovania, oslava SNP, čierno-biele videnie sveta, budovateľské úspechy, kolektivizácia poľnohospodárstva a podobne⁶. Postavy boli vykreslené jednoducho, ako aj ich životné prostredie, a o problémoch a ťažkostiach spoločnosti bolo zakázané písať. „Oblúbeným motívom výtvarníkov – maliarov boli dymiace komíny nových fabrík postavených v rámci tzv. socialistickej industrializácie Slovenska...“⁷.

Od polovice 50-ych rokov nastavajú trhlinky v literatúre, čiže začalo sa s prekonávaním zjednodušeného smeru literatúry. Ako prelomový rok zmeny kultúrnej situácie sa považuje rok 1956, keď najvyšší sovietsky predstaviteľ Nikita Sergejevič Chruščov na XX. zjazde KSSZ (Komunistická strana Sovietskeho zväzu) zverejnil kritiku kultu Stalinovej osobnosti, čo potom vyvolalo pomerne veľké turbulencie. Zároveň toho istého roku Zväz slovenských spisovateľov založil kultový literárny časopis druhej polovice 20. storočia pod názvom Mladá tvorba (vychádzal až do roku 1970) a vďaka tomu založeniu sa vytvorila skupina nazývaná „Generácia Mladej tvorby“, ktorá zhromažďovala mladých spisovateľov. Tento časopis bol prvým pokusom o destalinizáciu a bol v tom aj úspešný. Spočiatku uvádzal poviedky, črty, reportáže a novely, čiže

⁵ ČUŽY, L., DAROVEC, P., HOCHÉL, I., KÁKOŠOVÁ, Z., 2006, s. 7.

⁶ Pozri Dejiny Slovenska. Dátumy, udalosti, osobnosti. SLOVART, Bratislava, 2007, s. 472 – 679.

⁷ http://www.forumhistoriae.sk/documents/10180/20867/1968_chronologia.pdf s. 25. (18.04.2016.)

spisovatelia svoju pozornosť venovali krátkym žánrom. Podľa Petra Darovca a Vladimíra Barboríka je to „jedna z najsilnejších spisovateľských generácií, aké sa kedy na Slovensku vyskytli“. Založenie toho časopisu bolo jedným z pozitívnych výsledkov úsilií o zmenu. Spisovateľom sa vtedy darilo komunikovať a tak aj naštartovali svoj tvorivý proces. Neovplyvnili iba 60. roky, ale aj vývoj a podobu modernej slovenskej literatúry aj dodnes. Boli to spisovatelia ako Ján Johanides, Vincent Šikula, Rudolf Sloboda, Peter Jaroš, Ladislav Ballek, Pavel Hruz, Dušan Kužel, Pavel Vilikovský, ale aj mladý Dušan Mitana.

Okrem vyššie spomenutého časopisu Mladá tvorba boli založené aj iné časopisy, ako Revue svetovej literatúry (1965), Romboid (1966), Kultúrny život (1948), ktoré sa vyskytli na slovenskej scéne a zhromažďovali mladých spisovateľov. To boli noviny, ktoré sa najviac čítali v 60-ych rokoch minulého storočia a prinášali aj preklady o dejinách svetovej literatúry. Okrem toho samozrejme prispeli k zmene literárnej situácie a literatúry samej, ale to netrvalo dlho.

Obdobie, práve od roku 1956 až do roku 1968, je poznačené uvoľnením po Stalinovej smrti a po skončení kultu osobnosti. Veľmi často sa toto obdobie nazýva aj obdobie relatívne väčšej slobody alebo „zlaté“ 60. roky. Prečo? Pretože aj keď komunistická ideológia nebola úplne zrušená, bola viac-menej potlačená a menej výrazná ako v 50-ych rokoch. Spisovatelia sa mohli vyjadrovať voľne, čo znamená, že mali väčšiu možnosť slobodného písania a tvorenia. Inými slovami považujú sa za najliberálnejšie roky, ktoré však skončili katastrofou. Všeobecne v literatúre ich charakterizuje presun k novele a poviedke, na rozdiel od veľkých prozaických foriem (román), ako to bolo v období pred tým.

Napriek tomu, že sa hranice so západom začali otvárať a západná kultúra bola veľmi zaujímavá a prítiažlivá, máme spisovateľov, ktorí rozmýšľajú nad tým, ako je tradícia dôležitá, a ktorí sa chcú vrátiť do času až pred tým, ako bola druhá svetová vojna a obnoviť násilne prerušené línie slovenskej literatúry. Tu je potrebné podčiarknuť diela Alfonza Bednára („Sklený vrch“), Rudolfa Jašíka („Námestie sv. Alžbety“), ktorí podávajú úplne nový pohľad na vojnu a SNP a tak prekonávajú schematické videnie reality.

Na druhej strane sú tu spisovatelia, ktorí idú o krok ďalej a intenzívne komunikujú s trendmi na západe. V literatúre tak prevláda experimentálna próza, vplyv magického realizmu a francúzskeho existencializmu, ako aj záujem o cudzojazyčné diela. Svoje témy spisovatelia sústredili na každodenné bežné situácie, vyjadrenie životnej situácie mladého

človeka ako rebela alebo outsidera 60-ych rokov, s jeho osobným vzťahom v intímnom prostredí, ako napríklad láska, rodina, prežívanie vzťahu s blízkymi, ale ide tu aj o stav ľudského vnútra, o stav so samým sebou na hranici zrozumiteľnosti, o nepochopiteľnosť jednotlivca v spoločnosti a podobne. Práve týmito znakmi sa Mitana ako mladý spisovateľ vyznačuje od ostatných.

V poézii toho obdobia vznikajú dve skupiny básnikov: Konkretisti alebo Trnavská skupina a Osamelí bežci. Trnavská skupina mala silnejší vstup a začala sa objavovať v časopise Mladá tvorba. Boli výrazní tým, že odmietali tradície, konvenčnosť a staré tvorivé postupy. Boli proti tomu, aby do poézie zasahovala komunistická ideológia. Predstavitelia boli: Ján Stacho, Ľubomír Feldek, Ján Onáruš a ďalší. Do skupiny Osamelí bežci patrili básnici ako Ivan Laučík, Peter Repka a Ivan Štrpka. Títo básnici predstavovali svoj originálny spôsob básnickej výpovede a vo svojom manifeste „Prednosti trojnohých slávikov“ spomínajú aj amerického príslušníka *beat generation*⁸ Alena Ginsberga. Beat generácia je veľmi zaujímavá tým, že ovplyvnila tvorbu Dušana Mitana, pretože Mitana, tak isto ako aj oni, písal o pociť človeka, jeho beznádeji, depresii a rozširovaní vedomia pomocou alkoholu, drog a sexuálnej slobody.

Ale „zlaté“ roky ako také netrvali veľmi dlho. V roku 1968 sa všetko znovu zmenilo. Rozbeh k pluralite, ktorý u spisovateľov nastal, bol prerušený 21. augusta vpádom vojsk piatich štátov Varšavskej zmluvy. Znovu prišlo k zmene politického systému a začalo obdobie prenasledovania, čistiek a zastrasovania. Je to obdobie, ktoré sa v slovenských dejinách nazýva obdobím tzv. normalizácie a trvalo do konca roku 1989. „Napriek tomu je to obdobie tzv. „mäkkej totality“, lebo neboli popravy a po istom čase sa rozvinul aj alternatívny spôsob života“⁹. V literatúre sa znovu začalo so silnou autocenzúrou vydavateľstiev kníh a časopisov. Časopisy ako Mladá tvorba (zánik 1970) a Kultúrny život (zánik 1968) boli zrazu zlikvidované. Spisovatelia mohli voliť iba svoju literárnu cestu. Buď zostať a mlčať, alebo odísť do zahraničia. Medzi tými, ktorí opustili Československo boli Ladislav Mňačko, Irena Brežná, Jaroslava Blažková, Dušan Šimko a iní. Ale veľa spisovateľov dopadlo zákaz publikovať ako napríklad Dominik Tatarka, Ladislav Ťažký, Milan Hamada a iní.

⁸ Beat generation – hnutie amerických básnikov a prozaikov 50. – 60. rokov 20. storočia, ktorí svojimi dielami i životnými postojmi demonštrovali nesúhlas s konzumnou spoločnosťou a s konzervatizmom zakoreneným vo vtedajšej kultúre.

⁹ ŽILKA, Tibor. 2009, s. 61.

V tomto období začína úplne nová tvorba spisovateľov a do popredia sa stavajú autori, ktorí hľadajú vlastnú tvorivú cestu a začínajú tvoriť literatúru s novou energiou a autenticitou – Dušan Mitana a Rudolf Sloboda v próze, Mikuláš Kováč a Ľubomír Feldek v poézii. Do popredia sa znovu dostávajú témy ako SNP, združstevňovanie a pod.

Po roku 1968 literatúra sa rozpadla na tri prúdy:

1. Oficiálnu literatúru, ktorá bola povolená režimom a vychádzala v štátnych vydavateľstvách. Najviac hodnotení spisovatelia boli tí, ktorí túto ideológiu podporovali. Veľkú časť tvorili autori, ktorí sa venovali nielen historickej tematike, ale aj zážitkom z detstva (Vincent Šikula, Rudolf Sloboda, Ladislav Ballek);
2. Samizdatovú literatúru, ktorá sa vyskytla popri oficiálnej literatúre. Začala sa rozširovať tajne a hlavným predstaviteľom bol Dominik Tatarka, ktorý bol zakázaný zo strany komunistov, ale našiel spôsob ako túto cenzúru obísť;
3. Exilovú literatúru. Do tejto literatúry sa zaraďujú všetci spisovatelia, ktorí emigrovali zo Slovenska. V zahraničí tak založili vydavateľstvá a vydávali diela exilových autorov ale aj tých, ktorí zostali na Československu (Ladislav Mňačko, Jaroslava Blažková).

Je dôležité zdôrazniť, že počas týchto rokov (1945 – 1989) v slovenskej literatúre existovala generačná diferenciácia. Tu patrili prozaici, ktorí vstúpili do literatúry v 40-ych a 50-ych rokoch 20. storočia (Dominik Tatarka, Vladimír Mináč, Ladislav Mňačko, Ladislav Ťažký a iní). Potom sú tu prozaici, ktorí vstúpili do literatúry v 60-ych rokoch (Vincent Šikula, Rudolf Sloboda, Peter Jaroš, Ladislav Ballek, Pavel Vilikovský, Pavel Hružík) a nakoniec aj tí, ktorí vstúpili v 70-ych rokoch (Dušan Mitana a Dušan Dušek). Úplná normalizácia situácie prichádza s nežnou revolúciou (1989), ktorou bol komunistický režim v Československu odstránený.

3. Bibliografické údaje o Dušanovi Mitanovi

Dušan Mitana je jednou z najvýznamnejších osobností slovenskej literatúry druhej polovice 20. storočia. V prvom rade je vynikajúci prozaik, ale aj filmový a televízny scenárista, publicista, esejista a básnik. Do literatúry vstúpil v druhej polovici 60-ych rokov spolu s Dušanom Dušekom.

Aj keď Mitana celou svojou tvorbou, čiže poetikou, patrí k literatúre 60-ych rokov, jeho zbierky krátkej prózy boli zverejnené knižne až po 70-ych rokoch 20. storočia. Časopisecky začal zverejňovať svoju prózu v roku 1965. Jeho prvá poviedka bola „Oáza s jablami“, s ktorou debutoval v časopise Mladá tvorba, ale na seba výraznejšie upozornil zbierkou poviedok „Psie dni“ (1970). Na Slovensku už vtedy začali čistky a normalizácia, ale Mitanovi sa podarilo vydať knihu v nízkom náklade, ktorá sa rýchlo stala kultovým čítaním dospelujúcej mládeže.

Narodil sa 9. decembra 1946 v Moravskom Lieskovom v remeselníckej rodine „v krčme svojho deda, kde písal Martin Rázus svoje Sonety“¹⁰. V roku 1956 začal chodiť na základnú školu v Moravskom Lieskovom a niekoľko rokov neskôr sa dostal na strednú všeobecnovzdelávaciu školu v Novom Meste nad Váhom, kde aj maturoval. Po skončení školy začal pracovať ako robotník pri výrobnom páse, ale o rok potom bol prijatý na štúdium žurnalistiky na Filozofickej fakulte v Bratislave. Čoskoro odišiel zo štúdia žurnalistiky a začal pracovať ako externý redaktor Mladej tvorby. V roku 1967 sa prihlásil na VŠMU (Vysoká škola múzických umení v Bratislave), ale po okupácii Československa v roku 1968 došlo k zmenám na fakulte a Mitana tak znovu odišiel zo školy a štúdium nedokončil. V tomto období mal veľké problémy s vydávaním svojich diel kvôli cenzúre a politicko-spoločenskej situácii, ale to ho nezastavilo, aby sa oženil so svojou kolegyňou Evou Kristovou, ktorá sa stala a až dodnes zostala morálnou a praktickou oporou v jeho živote.

V roku 1972 vydal novelu „Patagónia“, za ktorú dostal výročnú prémiiu vydavateľstva SÚV SZM Smena. Štyri roky potom získal výročnú prémiiu Slovenského literárneho fondu vďaka vydaniu knihy poviedok „Nočné správy“. To boli časy tvrdej normalizácie a vydanie tejto knižky bolo veľkým prekvapením, ktoré sa mu nejakým spôsobom podarilo.

¹⁰ Knižnica slovenskej literatúry, 2014, s. 620.

Po tom, čo mu vyšli knihy poviedok z ranného obdobia jeho tvorby, sa venoval písaniu scenárov („A pobežím až na kraj sveta“), románov („Koniec hry“, „Hľadanie strateného autora“, „Návrat Krista“), básnickým zbierkam („Krutohory“, „Maranatha“) a ďalším zbierkam poviedok („Na prachu“, „Slovenský poker“, „Prievan“). Od polovice 70-ych rokov žije a pracuje ako slobodný umelec v Bratislave.

Na dlhšie obdobie, presne až do polovice 80-ych rokov, mal znovu problémy s vydávaním každej svojej knižky, ale situácia sa zmenila až po roku 1989, keď sa zmenili pomery v slovenských vydavateľstvách a Mitana mohol slobodne vydávať svoje diela. Takú konštatáciu potvrdzuje aj Ladislav Čuzy: „Mitana sa svojimi životnými postojmi v období pred revolúciou v roku 1989 dostával do častého sporu s oficiálnymi predstaviteľmi vládnucej moci, čím bol v tomto čase čiastočne zbavený možnosti slobodne vyjadrovať myšlienky prostredníctvom svojich literárnych diel“¹¹.

Mitanove poviedky sú preložené do mnohých jazykov ako aj do chorvátčiny. V roku 1997 Siniša Habijanec preložil novelu „Patagónia“, ako aj pamäť „Môj rodný cintorín“ v roku 2003.

¹¹ Portret slovenských spisovateľov 4, 2007, s 125.

4. Základné charakteristiky zbierok poviedok rannej tvorby Dušana Mitanu

Slovenská literatúra 60. rokov ani nevedela, že skôr dostane jedného z najobľúbenejších a najuznávaných autorov svojho času, ale aj súčasnosti. Bol to Dušan Mitana, ktorý začal písať ako veľmi mladý. Zamierava sa hlavne na písanie krátkej prózy (poviedky a novely), ktorá sa stala jeho kráľovským žánrom. Jeho diela nezomierajú, práve naopak, čítajú ich aj terajšie generácie, obzvlášť prózu z jeho ranného obdobia, v ktorej každý človek, mladý alebo starý, nájde niečo prekvapujúce, šokujúce, neobyčajné a nezrozumiteľné. V nasledujúcich radoch skúsime v krátkosti podať základné charakteristiky jeho prvých zbierok, aby sme potom mohli prejsť na hlavný problém diplomovej práce.

Po skončení revolúcie v roku 1989 Mitana interpretoval svoje prózy ako prózy oponujúce vládnucemu režimu: „Názvami knižiek som pomenovával isté etapy nášho spoločenského vývoja: *Psie dni* po šesťdesiatom ôsmom; *Patagónia* je zlúčenina „pat a agónia“ – začiatok sedemdesiatych rokov; *Nočné správy* z hlbokéj normalizácie“¹². Musíme zdôrazniť, že tento citát je uvedený ako jedna z možných postinterpretácií samotného autora.

4.1. „Psie dni“

Zbierku poviedok „Psie dni“ Dušan Mitana začal písať ešte v 60. rokoch, ale knižne bola etablovaná až v roku 1970. Je jeho debutovou zbierkou, s ktorou sa objavil na slovenskej literárnej scéne. Pozostáva z 10 poviedok: „Letné hry“, „Monotónnosť“, „Dohady“, „Posledný termín“, „O krk“, „Horúce popoludnie“, „V električke“, „Jastrab“, „Vianočná cesta“, „Psie dni“ a obsahuje jeho prvú poviedku „Oáza s jablami“. Niektoré z nich vychádzali v predchádzajúcich rokoch časopisecky.

Samotný názov zbierky „Psie dni“ znamená nevládny, ťažko znesiteľný, sparný deň, ktorý Mitana opisuje vo svojich poviedkach: „*Boli to psie dni. Skutočne nepoznám výstižnejšie pomenovanie. Našiel som ho náhodou vo francúzskom slovníku. Stálo tam –*

¹² Ibid. s. 126.

*canicule – psie dni (čas najväčších horúčav)*¹³, pretože v nich zobrazuje atmosféru horúcich letných dní, ktoré sú takmer neznesiteľné. Mitana tu podáva príbehy jedného „psieho“ dňa hlavného hrdinu, ktorý si nevie nájsť miesto v spoločnosti a hľadá zmysel vlastnej existencie, a tak dielo obsahuje prvky existencializmu. V centre pozornosti je jeden hlavný hrdina – jednotlivec, jeho sloboda, jeho problémy, s ktorými sa stretáva a jeho osobné naplnenie. V skutočnosti ide o mladého človeka, ktorý je neschopný zbližiť sa s iným človekom a spraviť niečo perspektívne, je neprispôsobivý.

Sú to príbehy, ktoré vychádzajú z reálnych bežných, každodenných životných situácií. Dej sa odohráva vo veľkomeste v Bratislave, čo označuje reálne prostredie (krčma, ulica, kino, kúpalisko, električka, autobus a podobne), ale toto všetko autor podáva s prvkami iracionality, absurdity a paradoxu. Nielen, že sa zaoberá konfliktom mladého človeka, ale aj problémami, ktoré sa stále vyskytujú a sú vždy prítomné v histórii ľudstva ako aj v literatúre. V Mitanových dielach hlavná postava má tendenciu k asociálnemu spôsobu života. (problém socializácie, cigarety, alkoholizmus, gamblerstvo, túžba po sexe atď.).

Hlavný hrdina nevie, ako si pomôcť a ako vyriešiť svoje problémy. Poviedky sú plné napätia a bizarných udalostí, v ktorých prevažujú absurdné situácie a iracionálnosť. Na konci, v niektorých poviedok narážame na tajomstvo, ktoré nie je možné dešifrovať, len interpretovať. Každý záver sa stáva tajomstvom, pretože Mitana necháva záver poviedok otvoreným a nejasným, aby čitateľ rozmyšľal nad tým, čo sa v skutočnosti naozaj stalo, a sám nájde možné riešenie a interpretáciu. Popri tom, to nie sú klasické realistické prózy, pretože Mitana sa usiluje o pomenovanie pocitu životnej frustrácie hlavného hrdinu¹⁴. Nájdu sa tam poviedky s motívom sexuality, tajomstva a absurdity, o čom bude slovo v nasledujúcich kapitolách.

Tak isto dôležité je zdôrazniť, že autor zachytil pocity mladého rebelantského človeka a prvý otvorene a bez zábran píše o sexe, ktorý sa v tomto období ešte stále vnímal ako tabu.

Práve z týchto dôvodov sa táto zbierka poviedok môže považovať za niečo „nové“ v slovenskej literatúre toho času a Mitana tak patrí k prvým spisovateľom, ktorí používali prvky experimentálnej prózy.

¹³ Psie dni: str. 126.

¹⁴ Pozri PRUŠKOVÁ, Zora. Dvaja z konca generácie. In: Keď si tak spomeniem na šesťdesiate roky... 133 – 160.

Intertextualite niektorých poviedok sa budeme venovať v tretej kapitole tejto diplomovej práce.

4.2. „Patagónia“

Novelu „Patagónia“ Mitana vydal dva roky potom, ako vyšla zbierka poviedok „Psie dni“. Samotný názov novely by sme mohli rozdeliť na dve časti – pat a agónia, a týmto názvom Mitana chcel upozorniť na neznesiteľnú politickú situáciu v 70-ych rokoch, keď sa on sám ako spisovateľ nemohol slobodne vyjadrovať a vydávať svoje knihy. Novela, ktorú Mitana napísal so zmyslom pre humor má 13 kapitol.

„*Patagónia sa chápe ako symbol ťažko dosiahnuteľnej krajiny reprezentujúcej nové hodnoty*“¹⁵. V tejto novele môžeme vidieť posun jeho tvorby k hrdinovi, ktorý má nejaký plán, vie, čo chce, a to najlepšie zobrazil práve v tejto novele. Ide o hrdinu, ktorý je rebelant a nechce žiť konvenčne. Jeho cieľom je stať sa spisovateľom a žiť inakšie ako to od neho očakáva spoločnosť. Nechce zostať na úrovni svojho otca a žiť ako on, stereotypným spôsobom života. Odchádza zo štúdií hľadať nové hodnoty života, svoje miesto v spoločnosti, vytvára si vlastný život a svoja pravidlá, a tak sa dostáva k nekonvenčnému ľúbostnému vzťahu s vydatou ženou.

V tejto novele nejde len o ľúbostný vzťah, ale aj o túžbu mladého človeka, ktorý chce spoznávať niečo nové (nové vysnívané krajiny, o ktorých mu otec rozprával ako profesor geografie).

Okrem toho Mitana tu zobrazuje dobovú atmosféru v Bratislave. Dej sa odohráva v reálnom prostredí, vo veľkomeste aj na dedine, a Mitana podáva „extrémnu predstavu slobodného života v neslobodnej spoločnosti“¹⁶ toho obdobia.

Záver novely končí nekonvenčným manželstvom, ktoré sa môže považovať za šťastný koniec novely, alebo za vynútené riešenie problému. Možností je veľa, pretože Mitana vždy necháva otvorený koniec novely, aby všetci mohli porozmýšľať nad tým, čo sa naozaj stalo, a prečo.

¹⁵ ČUŽY, L., DAROVEC, P., HOCHÉL, I., KÁKOŠOVÁ, Z., 2006, s. 119.

¹⁶ Portret slovenských spisovateľov 4, 2007, s. 129.

4.3. „Nočné správy“

Zbierku poviedok „Nočné správy“ Mitana uverejnil v roku 1976. V tejto zbierke nadviazal na poetiku poviedok zo zbierky „Psie dni“. Zbierka obsahuje 9 rôznorodých poviedok: „Ihla“, „Vôňa húb“, „Diablov trilok“, „Zem je guľatá“, „Tajomstvo Štedrého večera“, „Prechádzka zimnou krajinou“, „Muškáty“, „Nočné správy“ a „Na prahu“.

V každej poviedke Mitana zobrazuje nejaký motív, buď je to motív tajomstva, buď motív ľudského odcudzenia, nevery (v tejto zbierke ide o odcudzenie hlavného hrdinu vo vzťahu medzi manželmi a/alebo deťmi), alebo šokujúci, absurdný, iracionálny motív.

V zbierke „Psie dni“ a novele „Patagónia“ ide o vzťah mladého hrdinu, ktorý je slobodný, a táto zbierka je pokračovanie týchto dvoch, kde hlavný hrdina už trochu dozrel a dostal sa do manželského vzťahu. Inými slovami možno povedať, že Mitana píše tieto zbierky v normálnom vekovom slede hlavného hrdinu od jeho prvej zbierky „Psie dni“ a po novelu „Patagónia“. Práve v tejto zbierke Mitana zobrazuje všetky problémy, ktorými ako muž čelí, a ako je neschopný nájsť východisko z problémov (viac v kapitole 2.6.).

Zaujímavosťou je to, že názov obidvoch zbierok „Psie dni“ a „Nočné správy“ je kontrastný. Peter Zajac vo svojom článku dešifroval význam názvu druhej zbierky ako „potrebu dorozumieť sa (...) práve o „druhej strane“ skutočnosti. Noc značí odvrátenú stranu dňa – buď ako spánok, sen alebo ako nočné bdenie“¹⁷. Inými slovami sú to šialené názvy s každodennými príbehmi hlavného hrdinu a jeho problémami.

¹⁷ ZAJAC, Peter., 1977, s. 76.

5. Konfliktné situácie mladého človeka v tvorbe Dušana Mitana

Ako už na začiatku bolo vysvetlené, Mitana zobrazuje ako hlavného hrdinu mladého človeka, ktorý je neprispôsobivý rôznym situáciám, v ktorých sa nájde alebo nachádza. Sú to zvyčajne outsideri, ktorí sú nespokojní so svojím životom, vždy ich niečo trápi, necítia sa dobre a sú neschopní vymeniť svoj život. Ich hlavný problém spočíva v tom, že sú neschopní zbližiť sa s inými, a aj keď sa im to napokon nejakým spôsobom podarí, Mitana to rýchlo zmení. Dalo by sa povedať, že tu ide o asociálnych a veľmi konfliktných ľudí, ktorí sú popri všetkom neschopní rešpektovať spoločenské konvencie. Napriek tomu, že sú hlavní hrdinovia nútení vstúpiť do konfrontácie s druhými, ktorí ich vyprovokujú, je to veľmi často proti ich vôli a správajú sa nepríjemne voči iným. Do akých konfliktných situáciách sa dostávajú, sa dozvieme o niečo nižšie v príkladoch.

V zbierke „Psie dni“ sa vyskytuje niekoľko žánrových foriem, ktoré sú rozdelené týmto spôsobom:

1. Poviedky s motívmi erotiky;
2. Poviedky s motívmi tajomstva;
3. Mysteriózne poviedky „Jastrab“ a „Vianočná cesta“;
4. Poviedky s motívmi absurdity.

5.1. Psie dni – Poviedky s motívmi erotiky

Mitana začína svoju zbierku poviedok „Psie dni“ poviedkou pod názvom „Letné hry“. Ako protagonista tejto poviedky vystupuje jedenastoročný dospievajúci chlapec, ktorý nenávidí svoju staršiu sesternicu (mestské dievča), pretože prišla presne v čase, keď začali jeho letné prázdniny a to všetko ho vyvádza z rovnováhy (osobitne erotickej).

„Tušil som, že príchod sesternice obráti všetko hore nohami. Pekné prázdniny, len čo je pravda! Zavesia mi na krk mestskú slečinku, čo nad všetkým ohrňa nos, a vraj – venuj sa jej. A pritom je ešte aj o tri roky staršia“¹⁸.

Je zaplavený nenávisťou voči nej a kvôli tomu sa jej chce pomstiť, aby ju vystrašil a aby sa ona potom vrátila domov (ako napríklad: spávanie v manzardke, čo je preňho

¹⁸ Psie dni: str.5.

strašidelným priestorom, smrad stareny a zvieratá). Mitana tu podáva absurdnú situáciu, keď ju hlavný protagonista berie do hnusného domu, v ktorom býva starena so svojou dcérou, ale ani nevie, že tento zážitok ich zbliži.

On sám chce ukázať sesternici, že je dospeljší a starší ako ona, a práve vzťah hlavného hrdinu s druhým človekom (s antagonistkou) má vždy v Mitanových poviedkach podobu nepríjemnej konfrontácie. Je to viditeľné v celej poviedke. Jeden druhého rozčuľujú a nenávisť sa zdá vzájomná. Práve tu vidíme neschopnosť Mitanového hrdinu prispôbiť sa.

Ale aj keď tu ide o naozaj mladého chlapca, dominuje motív erotiky (prvý pohľad na nahé telo dievčaťa, zbadanie prsníka, opuchliny a hnedej bradavky). Na jednej strane vidíme, že Mitana zobrazuje nevinné črty ešte nedospelého človeka, ktorý sa pri pohľade na nahé telo hanbí, červená, a na konci sa aj trochu bojí, a na druhej strane je neschopný odísť a prestať sa pozeráť naň.

„Ako šokovaný som si prezeral miesta, porastené čiernymi chlpkami, a nedôverčivo som sa dotkol jej malého prsníka, ktorý vyzeral ako opuchlina“¹⁹.

Poviedka je teda plná erotických zmätkov, s ktorými sa každý mladý človek stretáva aspoň niekoľkokrát vo svojej rannej fáze života a popri tom si nemôže pomôcť, pretože je to silnejšie ako on sám.

Okrem toho, to, čo Mitana chce ukázať a zdôrazniť, nie sú len črty erotiky, práve naopak. Na konci príbehu, postavy pôjdu spolu navštíviť smradľavú starenu a pod tlakom prítomnosti jej smrti ich zbližuje práve to. Napriek tomu, že sa nemali radi a čitateľ si myslí, že to tak zostane až do konca, Mitana prekvapuje a šokuje tým, že sa zbližili a koniec poviedky necháva otvoreným. To, čo sa stalo ďalej, môžeme len hádať a práve otvorený koniec je nový prvok, ktorý Mitana uvádza do slovenskej literatúry. Ďalšie pokračovanie poviedky je iba na čitateľovi.

Nastupujúca poviedka, ktorá patrí do tejto skupiny, je poviedka „V električke“, v ktorej ako protagonista znovu nastupuje nedospelý mladý človek a dej sa odohráva vo veľkomeste. Ako aj v predchádzajúcej poviedke, je viditeľný motív absurdného sexuálneho zbliženia dvoch neznámych mladých ľudí, ale teraz počas dopravnej špičky v preplnenej električke. Hlavnými dôvodmi tejto situácie sú, ako samotný rozprávač uviedol

¹⁹ Psie dni: str.6.

na začiatku poviedky, „*tlak okolnosti a nezmyselná náhoda*“²⁰. Dôležité je spomenúť aj dav, ktorý nastal v električke, a zapríčinil fyzický dotyk protagonistu a mladej ženy.

Typické pre Mitanu je to, že vo svojich poviedkach píše o prvých objaveniach mužnosti u mladého protagonistu a jeho záujem o opačné pohlavie a to všetko podáva počas sparného letného dňa.

Jedna zo zaujímavostí je to, že rozprávač poviedky rozpráva príbeh retrospektívnym spôsobom, čiže už vie, čo sa stalo a pokračuje dodatočne ďalej. Kladie si otázku, čo sa to naozaj stalo:

*„Nebolo to ono skutočné, pravé, neopakovateľné stotožnenie, ktoré môžeme trebárs nazvať aktom lásky? Neviem. A vôbec, musím prestať na celú záležitosť myslieť ako na objekt analýzy, musím upustiť do interpretácií, ktorých môže byť nespočetne, musím zabudnúť a dúfať, že pamäť sa tým stane útočiskom, že raz, v neznámom, ale už určenom okamihu sa všetko vynorí a v tomto okamihu jasnozrivosti sa dotknem hrán nepoznatelného“*²¹.

Pred tým ako sa dospel k erotickým zážitkom s mladou ženou, zažil veľa konfliktných situácií. Napriek tomu, že tlačenicu pozrie inými očami, on sa dostáva do konfliktu s ostatnými ľuďmi v električke, ale najviac so samým sebou. Vždy je v nejakom konflikte s ostatnými a nemôže sa zbližiť. Nemá rád fyzický dotyk, obzvlášť cudzích ľudí, ako aj to, že ho všetko trápí, ako napríklad počasie, ktoré bolo naozaj horúce. Tak isto zobrazuje svoj vnútorný pocit voči staršiemu človeku, ktorý stal vedľa neho:

*„Spočiatku som stál tesne oproti staršiemu zapáchajúcemu mužovi, ktorý išiel zrejme z nejakej roboty, kde bolo veľa prachu, lebo potôčiky potu zbrázdili jeho hnedú, chudú tvar s kožou ako pergamen malými čiernymi vráskami. Snažil som sa odvracať hlavu, hlavne nos od jeho úst, lebo sa mi dvíhal žalúdok z vína, ktoré skonsumoval; občas sa mu grglo. Okrem toho som zistil, že je aj fajčiar; bol natolko presiaknutý nikotínom, že to nemohlo prehlušiť ani vypité víno a zápach hnijúceho mäsa od obeda, alebo už od včerajška?), ktoré vyplňalo veľký zubný kaz (ľavá dolná stolička)...“*²².

Hneď potom pred ním „*bol chrbát nejakého dievčaťa (alebo to bola už žena?)*“²³. Protagonista nevie, kto je to dievča pred ním, pretože nemohol vidieť tvár tejto osoby. Na

²⁰ V električke: str. 74.

²¹ Ibid. str. 74.

²² Ibid. str. 76.

²³ Ibid. str. 76.

začiatku mu bola ako „*vítané osvieženie*“²⁴ a zrazu začal pociťovať šokujúce vzrušenie. V priebehu času sa jeho pocity okamžite zmenili: v prvom rade pocitol nenávisť voči nej, potom si uvedomil komickosť situácie a smiech ich konečne zbližil. Tu by sme však mohli povedať, že Mitana zobrazuje motív osudu:

„*Moje vzrušenie medzitým vôbec nepokleslo, skôr naopak. Teraz som to však pokladal za samozrejmosť, smiech nás spojil, oslobodil. Bolo to úplne samozrejmé, všetko to muselo tak byť, museli sme sa stretnúť práve tu, práve teraz, práve takto, nevidiac si do tváre*“²⁵. Práve tá jemná erotičnosť sa stáva jediným možným prostriedkom seberealizácie a zbliženia protagonistu a antagonistky, ktoré na konci znovu zhasne, pretože si hlavný hrdina nevšimne tvár ženy, čiže jej totožnosť necháva neodhalenú.

Do tejto skupiny poviedok patrí aj jeho debutová poviedka „Oáza s jablňami“, v ktorej hlavná postava je pubescent (17. rokov) Ivan. Autor zobrazuje mladého človeka a jeho typické pubertálne problémy, s ktorými sa všetci jeho rovesníci stretávajú. Sú to problémy dozrievania ako napríklad: priateľstvo, rodičia, prvý priateľ/priateľka, panenstvo, prvé sexuálne skúsenosti atď. Ivan sa nachádza v plnej sile svojho života, kedy jedine, čo ho zaujíma, sú dievčatá, prvé sexuálne skúsenosti, a nie zodpovednosť a rešpekt voči rodičom. Samozrejme, hlavný hrdina ako každý pubescent nachádza niečo, čo ho naozaj trápi, ako napríklad: chlapci, ktorí hrajú na gitarách, dlhé vlasy, ktoré ho znervózňujú, stála otázka, prečo sa on Hane páči a napokon, ako a akým spôsobom zostať sám s Hanou.

Na konci sa dostáva do bodu, že klame svojim priateľom, že už nie je panic: „*Ale mám u nich autoritu, tak som ich ponalieval, až oči vyguľovali. Povedal som im, že som to urobil ešte pred rokom s jednou šikovnou žabkou, tú nepoznáte, nie je odtiaľto...*“²⁶, len preto, aby bol „*u nich autorita v sexuálnych otázkach*“²⁷. Mitana tu samozrejme predstavuje typickú formu správania pubescenta, ktorý je zároveň šťastný aj smutný a mení svoju náladu podľa situácie, v ktorej sa nachádza.

Jedna zo zaujímavostí je tá, že autor porovnáva hlavnú postavu so zvieratami. Ivan ako protagonista je najprv domáci pudlík, motýľ, baran a potom, keď sa stretne s Hanou, jeleň. Domáci pudlík a motýľ by v tomto význame mohli označovať osobu, ktorá je mladá, neskúsená a nepripravená na život, kým baran označuje človeka, ktorý je hlúpy,

²⁴ Ibid. str. 77.

²⁵ Ibid. str. 78.

²⁶ Oáza s jablňami: str. 135.

²⁷ Ibid.

tvrdohlavý alebo nerozvážny, osobitne v prípade keď protagonista je v kontakte s otcom, ktorý je dospelý, rozumný a starší od neho.

„Len ten otec, ten mi pije krv, keď tak stojí so založenými rukami vo dverách, ako na bitútku, niet úniku, pod' sem, len pod' sem, a ja idem, ako nejaký sprostý baran, idem“²⁸.

Na konci by jeleň metaforicky mohol približovať veľmi zamilovaného chlapca, ktorý sa nebojí nikoho, silnie a robí všetko pre svoju „srnu“, aj keď je ešte stále trochu nedospelý.

Znovu nachádzame hlavného hrdinu v konfliktných situáciách s inými. Stále sa pokúša zbližiť s Hanou, ale za daných okolností sa dostáva do absurdnej situácie – na cintorín, kde je pochovaný jeho starý otec. Stráca nádej a motiváciu zbližiť sa a Mitana to podáva s trochu irónie a poviedka sa končí takýmto slovami: *„To je peklo, tuším už ostanem navždy panicom. Ale mám takú červenú stužku z medveďa“²⁹.*

5.2. Psie dni – Poviedky s motívmi tajomstva

Do tejto skupiny patria poviedky ako „Dohady“ a „Posledný termín“.

V poviedke „Dohady“ sa ako hlavný hrdina vyskytuje mladý chlapec, ktorý stratil svoju matku a prišiel domov opitý, aby sa s ňou poslednýkrát rozlúčil.

Atmosféra deja a počasia je neznesiteľná. Celá poviedka je plná absurdity a tajomstva. Protagonistu trápia problémy ako horúčava, jeho čerstvo ostrihaná hlava a veľa ľudí, ktorí prišli ľutovať jeho matku a on sám ich prirovnáva ku zvieratám:

„Vyzeralo to, akoby tu boli kvôli nej. Akoby ju naozaj ľutovali. Akoby si nemysleli: veď jej tam bude lepšie. Nie, myslím, že nikto v pohrebnom sprievode neľutoval matku. Využili príležitosť, zhrkli sa do čriedy, aby prosili smrť o zhovievavosť, s naivnou nádejou, že množstvo zaváži“³⁰.

Práve tu sa hlavná postava prvýkrát dostáva do konfliktu s ostatnými ľuďmi, ktorí prišli na pohreb. Vo vnútri je nahnevaný, smutný a myslí si, že všetci prišli len, aby využili príležitosť jej smrti.

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid. str. 141.

³⁰ Dohady: str. 29.

Dej prichádza do absurdnej situácie, keď sa zrazu celý sprievod zastaví, pretože pred nimi je rampa a musia počkať na prejazd vlaku. Hlavný hrdina sa nemôže sústrediť na zosnulú matku v truhle a jediné, o čom rozmýšľa je, že sa chce vyzliecť. Na jednej strane sám seba kritizuje:

„Hýbal som prstami na nohách, prepotené ponožky smrdeli vo viditeľnom teple, ktoré sa kúdlilo nad roztopeným asfaltom, nohy, rozožrané od potu, svrbeli a rezavá bolesť medzi prstami ustavične privolávala vidinu lavóra vody (aspoň lavóra, vzdychol som roztlúžene). Ako môžeš smútiť za takýchto podmienok? Ako si máš uvedomiť povinnosť smútku za niekým, keď cítiš, že hniješ, že hniješ zaživa?“³¹ A na druhej strane sa obáva o svoj vlastný život a je egoista. „A čo ak bude z toho rakovina? Alebo amputácia?“³².

On je typicky príklad rebelanta, ktorý nerešpektuje spoločenské konvencie. Neukazuje svoj rešpekt voči matke, svoje city a smútok, že stratil matku, ale práve naopak. Od tej horúčavy sa zbláznil, napil sa a nie je schopný poslednýkrát sa rozlúčiť s matkou.

Kým čakali, aby sa rampa zdvihla, všetci odišli na pivo alebo si sadli do chládka. Práve tu Mitana zobrazuje veľa rozhovorov, ohováračiek iných ľudí a začína napätie poviedky. Či jeho matka naozaj spáchala samovraždu? Či sa otrávila? Či ju jej manžel zabil? Čo sa presne stalo a prečo zomrela? Nikto nevie, čo sa s ňou naozaj stalo.

Na prvý pohľad sa predpokladá, že sú otec a protagonista v konflikte so spoločnosťou. Spoločnosť vie, že niekto je vinný, ale zostáva im len hádať kto. Na konci protagonista a otec jeden druhého obviňujú, ale necítia žiadny pocit krivdy alebo odporu. Nie sú schopní zaoberať sa touto témou a radšej si dajú pivo a takým spôsobom sa zbližujú. Obidvaja utekajú od problémov namiesto toho, aby ich vyriešili. Pre nich je alkohol jediným spôsobom zblíženia alebo úteku od problémov, a je to problém ku ktorému sa autor stále vracia vo svojich iných poviedkach.

Protagonista sa tak chápe ako neciteľný mladý človek, ktorý viac pozornosti pridáva horúcemu dňu ako vlastnej matke. To, že zomrela, a akým spôsobom, je preňho jedno. Už ju nemá a to preňho stačí. Z jeho pohľadu je nepotrebné sa tým zaoberať a vďaka tomu môžeme dokonca povedať, že hlavná postava nemá náladu vyriešiť vraždu alebo samovraždu a necháva veci také, aké sú. Jednoducho, je to inertný mladý človek, ktorý sa správa na matkinom pohrebe ako cynik.

³¹ Ibid. str. 30.

³² Ibid. str. 30.

V centre záujmu nie je odhaliť, či matka spáchala samovraždu, alebo ju niekto zavraždil – to je nechané v pozadí poviedky. Ale na konci čitateľ zostane šokovaný a prekvapený neodhalením tajomstva zločinu, a tak ho poviedka núti rozmýšľať. Možnosti fantázie sú všelijaké. Existuje veľa riešení, ako napríklad:

Prvé riešenie dohady by bolo to, že matka spáchala samovraždu, aby „zachránila“ samu seba od svojho násilného manžela a opilca, ktorý ju stále bil, pretože to nemohla už vydržať, osobitne, keď jej syn zanechal vysokú školu a odišiel od nej. Nemohla odísť za ním, nebola schopná zmeniť svoj spôsob života a jediné, čo chcela bolo to, aby sa všetko konečne skončilo. Nemala kvôli čomu žiť.

Ako druhé riešenie sa uvádza to, že sa naozaj jeho otec opil a zabil jeho matku kvôli tomu, že počul od ľudí, že ho klame. Ale, aby odstránil škvrnu zo seba, manipuloval synom: „*Počul si, keď hovorila, že ju budeš mať na svedomí. Počul si, že zje naraz všetky prášky na spanie*“³³. Ako samotný názov tejto poviedky všetko, sú iba „dohady“.

Na konci prichádzame k záveru, že hlavný hrdina je v konflikte najprv sám so sebou a potom aj so všetkými ostatnými ľuďmi, ktorí prišli na pohreb jeho matky. Nachádza sa v situácii, v ktorej sa nemôže prispôbiť a vzdať poctu svojej matke poslednýkrát. Žije asociálnym spôsobom života a to všetko zapríčiňuje alkohol ako jeho hlavný útek od problémov (odchod od domu, samotný život bez rodičov a nakonci aj smrť matky). Ak vezmeme do úvahy fakt, že jediný, s kým sa protagonista rozprával počas pohrebu bol jeho otec, s ktorým sa mu podarilo aj pohádať sa, znovu môžeme vidieť problém zblížovania, aj keď tu ide o zblížovanie otca a syna, a nie spoločnosti.

V poviedke „Posledný termín“ je protagonista zobrazený ako „pracujúci“ človek a jeho jedinou povinnosťou je čítať, písať články a dať článok redaktorovi na uzávierku. Ale ani to nie je schopný urobiť a stráca prácu. Rozprávač je ako osoba veľmi lenivý, unavený, ospalý, bojazlivý a cíti sa byť nútený odhodlať sa k existenčnému činu, ktorý ani on nevie, aký je. Je to osoba, ktorá žije vo svojom bublinovom svete, čiže tak, ako on sám chce, bez ohľadu na to, že tak porušuje spoločenské konvencie. Sám seba vôbec nepozná. Je prezentovaný ako osoba, ktorá aj keď má výčitky svedomia, je neprispôsobivá v reálnom pracujúcom svete. On si je vedomý, že je vinný za stratu svojej práce, ale nedokáže nič urobiť, aby sa ospravedlnil a dokázal, že vo svojom živote skúsi aspoň niečo vymeniť.

³³ Ibid. str. 38.

„Čo viem? Celkom určite viem, že som zase prišiel o zamestnanie, i keď oficiálne vyrozumenie ešte neprišlo. Podtext rozhovoru so šéfom bol však jednoznačný. Mal by som mať výčitky svedomia, lebo viem, že som si všetko zapríčinil sám. Možno práve preto ich nemám. Možno som povedome túžil po terajšej situácii, lebo sa budem musieť odhodlať k činu. (Existenčnému.)“³⁴. Len všetko akceptuje tak, ako je, a bude, a nemôže si pomôcť. Predpokladá sa, že aj keď pracoval len externe a raz do mesiaca odovzdával materiály a mal peniaze a pokoj, vnímal túto prácu ako bremeno.

Na rozdiel od iných poviedok v zbierke „Psie dni“ táto poviedka sa viac zaoberá vnútrom samotného človeka, ktorého meno vôbec nevieme. Stále sa nachádza v konflikte sám so sebou. Bojí sa žiť, spať a dokonca aj povedať svoje vlastné meno. Aj sám hovorí:

„Možno preto nemôžem spávať, lebo sa bojím. Bojím sa spánku; pripomína mi smrť. Cítim sa bezmocný, stratený, vydaný napospas číhajúcim nebezpečenstvám.“³⁵.

Okrem toho môžeme vidieť, nielen vnútroosobnostný konflikt vo vedomí protagonistu, ale aj sociálny konflikt. Nie je schopný pomôcť sám sebe, aby sa prestal báť žiť, spať, pracovať atď... Keď sa rozprával so šéfom o poslednom termíne, nemohol ho počúvať, jednoducho sa vylúčil z rozhovoru a myslel na to, že by sa mal ísť okúpať. Zakaždým, keď niekto niečo od neho očakáva, on má poruchu koncentrácie a nemôže sa sústrediť. Práve kvôli svojej neschopnosti počúvať iného a prispôbiť sa, sa dostáva do konfliktných situácií so šéfom a to končí jeho výpoveďou z práce.

Na konci poviedky môžeme dokonca povedať, že tajomstvo leží v tom, či je to naozaj vymyslený príbeh alebo či tu Mitana vniesol svoju autobiografickosť.

„Odídem. Konečne. Už som bol príliš dlho na jednom mieste. Treba opäť zmeniť vzduch. Je ešte toľko vecí, ktoré nepoznám, je ešte toľko príbehov, ktoré musím vyrozprávať. Vlastne sa všade cítim dobre, iba tam nie, kde práve som. A tak musím ísť tam, kde nie som, a myslím si – to je ono, ale opäť a opäť si hovorím – všade inde dobre, len nie tu“³⁶. Prečo? Pretože obdobie, v ktorom začal tvoriť bolo obdobím strachu a on pôsobil v niekoľkých časopisoch, kým neuvidel, že nebude mať možnosť slobodne sa vyjadrovať a tak odišiel a začal vlastnú tvorivú cestu. Keď poviedku porovnávame s obdobím, v ktorom ju aj napísal, zistíme, že Mitana bol outsiderom a rebelantom svojho času práve, ako aj hlavný hrdina.

³⁴ Posledný termín: str. 40.

³⁵ Ibid. str. 42.

³⁶ Ibid. str. 50.

5.3. Mysteriózne poviedky „Jastrab“ a „Vianočná cesta“

Poviedky „Jastrab“ a „Vianočná cesta“ by mali patriť do predchádzajúcej skupiny, pretože sú, ako píše Tomáš Horváth, totožné so štruktúrou rébusu. Táto práca súhlasí so Slovníkom diel slovenskej literatúry 20. storočia, v ktorom píše, že *„Vstup iracionálneho motívu mení realistický príbeh na poviedku s tajomstvom, pričom tajomstvo tu nevystupuje ako východisko príbehu, ktoré sa – ako v detektívke – objasní, ale ako prostriedok vytvárania napätia či ako jeho pointa. Žáner uvedený Mitanom do slovenskej prózy je blízky detektívke, ale vstupom ďalej neskúmaného iracionálneho momentu sa realistická poviedka posúva do žánru mysterióznej poviedky“* a to sa uvidí v nasledujúcej interpretácii.

„Vianočná cesta“ je poviedka, ktorá je výnimočná tým, že je v protiklade s ostatnými poviedkami, pretože sa jej príbeh odohráva počas chladného Štedrého dňa na ceste v chladnom autobuse do horského hotela. Napriek tomu, že by to mal byť čas, ktorý symbolizuje zblíženie ľudí, v tejto poviedke je to čas odcudzenia, absencie ľudských vzťahov, samoty a dokonca aj vraždy. Celá poviedka je jedným veľkým paradoxom s veľa absurdnými a tajomnými situáciami, v ktorých sa hlavná postava nachádza. Vianočná cesta je tak reprezentovaná ako banálna cesta protagonistu, ktorý na konci poviedky namiesto toho, že sa príjemne prekvapí, naráža na mŕtvolu v hoteli. Táto posledná epizóda sa stáva najväčším paradoxom poviedky, pretože zavraždený človek je jeho spolubývajúci Stano Malý, ktorý by mal byť vo Francúzsku, v Paríži na dvojročnom študijnom pobyte.

Hlavný hrdina je outsider, osamelý človek (žije sám v byte, cestuje sám do neznáma, jedáva sám atď.). Stále je v konflikte s niekým a je neschopný zblížiť sa. Jediná epizóda, ktorá sa môže chápať, ako zblížovanie hlavnej postavy s inou osobou je alkohol – opakujúci prvok, ktorý je typický pre Mitanu – ktorý takmer vždy dokáže zblížiť ľudí. Ale ani to nebude na iniciatívu protagonistu, než na iniciatívu učiteľa matematiky Fedora Sitnianskeho kvôli absurdnému dôvodu (musí piť a rozprávať sa, aby nezačal vracáť). Po príchode do hotela má možnosť večerať so šoférom Jožkom alebo s ostatnými, ale rozhoduje sa večerať sám. Znovu sa nechce prispôbiť a uskutočniť kontakty s druhými ľuďmi. Stále je v konflikte. Nepodáva žiadnu možnosť približovania sa ľuďom a to môžeme vidieť aj na začiatku poviedky v autobuse. Aj keď chce prísť s niekým do

kontaktu, je to iba kvôli jeho zvedavosti a nie preto, aby sa s niekým zoznámil (v tomto prípade so šóferom).

Jediné, čo v ňom môže zbudiť nejaké napätie je mystika, tajomstvo (či bude hotel otvorený alebo zatvorený, získavanie záhadných listov, koho nájde v hoteli atď.). Má rád záhady, tajomstvá, je zvedavý a počas vianočného obdobia sa nudí a zrazu dostáva telegram:

*„SUHLASIM S TVOJIM NAVRHOM STOP CAKAM TA DNES VECER O 19 00 STOP HOTEL BOBOTY IZBA 108 STOP“*³⁷, a vydá sa bez chvíle rozmýšľania na cestu do neznáma, nevediac cieľ ani zmysel tejto cesty.

Motív tajomstva sa stále opakuje. Začína na ceste v autobuse s neznámym spolucestujúcim, ktorý vedie monológ o bratovi, žene, písaniu básničiek a bratovej havárii a pokračuje so zunovanou recepčnou, ktorá sa nudí, kým číta detektívku. Možno práve tu autor chce upozorniť na to, že sa postupne poviedka presúva ku kulminácii a niečo sa stane, čo potom musíme skúmať a interpretovať.

Ešte tajomnejším sa stáva to, ako sa učiteľ matematiky dostal do hotela, prečo šofér povedal, že nepozná učiteľa a učiteľ mu klamal, že sa poznajú. Hlavného hrdinu trápia tie tajomstvá, nevie, čo sa naozaj deje, má zmätok v hlave a nie je schopný vyriešiť zločin a odhaliť záhadu, rébus:

*„Vyzeralo to ako začiatok detektívky. Lenže ja som vonkoncom nemal chuť ujať sa úlohy detektíva, ktorú pre mňa niekto pripravil. Listy, telegram, Paríž, hotel Boboty, autobus, šofér, muž v zelenom hubertuse, recepčná, Stano s rozmlátenou lebkou. Nedávalo to žiadnu súvislosť, a predsa som mal dojem, že je to jedna reťaz. Všetky fakty boli k dispozícii, ale neponúkalo sa žiadne riešenie“*³⁸.

Samozrejme, práve na konci poviedky by malo byť odhalenie alebo aspoň nejaké tajomstvo, ktoré by čitateľ mal sám dešifrovať a rozmýšľať nad tým. Ale poviedka končí tam, kde by malo začať odhalenie, a to je nový prvok, ktorý Mitana postupne prináša do slovenskej literatúry. Autor necháva koniec otvoreným a mnohoznačným na ďalšiu interpretáciu, na riešenie tajomstva, alebo inými slovami na nový príbeh samotného čitateľa.

Kladie sa otázka, kto je ozajstným vrahom Stana Malého? Interpretácie sú rôzne. Jedná z nich by mohla byť tá, ktorú aj Tomáš Horváth podáva vo svojej knihe:

³⁷ Vianočná cesta: str. 107.

³⁸ Ibid. str. 124.

„Neznámy vrah mohol rovnako, ako vylákal rozprávača tými záhadnými listami do hotela Boboty, vylákať doň aj Stana z Paríža a zavraždiť ho. Rozprávač, účinkujúci v takomto scenári, ktorý mu predpísal neznámy vrah, sa potom ocitá bezprostredne v čase vraždy na mieste činu a v policajnom vyšetrovaní, ktoré zákonite bude nasledovať, sa stane ako Stanov priateľ hlavným podozrivým“³⁹.

Druhá „bláznivejšia“ interpretácia by mohla byť tá, že neznámy vrah možno nie je jeden, ale všetci traja – recepčná, šofér a učiteľ. Učiteľ matematiky by mohol byť Stanov učiteľ v Paríži, ktorý pozná Stana a všetko o ňom. Jeho zasnúbenicou by mohla byť recepčná, ktorá je veľmi nervózna a nešťastná zo svojho života, číta detektívku a dostáva nápad urobiť niečo „bláznivé“, aby konečne mohla odísť z toho hotela a žiť v trojizbovom byte spolu s učiteľom a svojím otcom (šoférom). To všetko oznámi učiteľovi a šoférovi. Spolu urobia plán a jediným vrahom sa stáva rozprávač, ktorý nemá alibi.

Na konci by sme však mohli povedať, že jeho záujem o tajomstvo, mystiku a záhady je jeho útekem od socializácií s druhými ľuďmi. V tom takmer nachádza pokoj.

Čo sa týka jeho druhej mysterióznej poviedky „Jastrab“, je to jediná poviedka, ktorá je napísaná vo forme troch kapitol a spolu s poviedkami „O krk“ a „Monotónnosť“ je dôležité subjektívne rozprávanie v tretej osobe. Ako aj „Vianočná cesta“, aj táto poviedka je plná predpovedí o jej konci, ktorý samozrejme pre Mitanu nie je nikdy jednoznačným.

Autor subjektívne rozpráva príbeh o štrnásťročnom chlapcovi Petrovi, ktorý zostal bez svojich rodičov a po ich smrti je čudný. V prvej kapitole sa dozvieme, že je Peter v skutočnosti samotár, nemá blízkych kamarátov, a ako takmer všetci protagonisti v Mitanovej próze sa nevie prispôbiť. Po smrti rodičov začína žiť s tetou Vierou a strýkom Jánom Bielym. Ako svojho jediného kamaráta vníma bratranca Ivana a tu je znovu viditeľný motív nemožnosti a neschopnosti protagonistu zbližiť sa s iným človekom. Aj keď mal možnosť kamarátiť sa, nechcel to, lebo tí chlapci ho vždy podozrivo skúmali a on im všetko robil naprotiveň.

Úplne na začiatku poviedky vidíme motív tajomnosti, ako aj napätie, ktoré sa tiahne celou poviedkou, pretože autor nepodáva Petrov plán. Postupne napätie rastie a dej dovedie až k realizácii Petrovho trestného plánu, chce sa pomstiť strýkovi – zabiť strýkových holubov, pretože jedná z jeho ilúzií je tá, že vo svojom strýkovi vidí zlého,

³⁹ HORVÁTH, Tomáš., 2000, s. 51.

násilného, surového človeka, ktorý obťažuje jeho tetu Vieru. Peter má pohotový plán. Zabíja holubov, kým nikto nie je doma a potom sa smeje, pretože ublížil strýkovi.

Poviedka ukazuje na to, že Mitana Petra neoznačil ako dobrého, alebo zlého protagonistu, ako pravdivého, alebo zavádzajúceho a nechal na čitateľov subjektívny dojem.

U protagonistu sa vidí túžba po láske. Jedná z nich je erotická, lebo Peter ako mladý chlapec sexuálne dozrieva a začína snívať o svojej tete, ktorú sa snaží zachrániť od svojho strýka tak, že zabíja jeho zvieratá.

Druhá túžba je rodičovská, ktorú možno cítiť z Petrových spomienok na detstvo:

„A cez prestávku medzi dvoma tretinami mu otec rovno do ucha pošepky rozprával napínavé príhody zo svojho detektívovania a on mu visel na perách, a keď naši dali gól, zabudli na hlbokú noc, na spiacu matku a skríkli a revali gól, gól, a objímali sa a bozkávali a z otcových úst sa šírila príjemná, dôverne známa vôňa tabaku a Peter hovoril, dýchni na mňa, akoby on fajčil, keď na mňa dýchneš, a otec sa smial, nemôžem už, lebo dostaneš tuberu...“⁴⁰.

V druhej kapitole sa zobrazuje hádka medzi tetou, strýkom a Petrom, z ktorej ako víťaz vychádza jeho strýko, pretože vyhodí Petra z domu do polepšovne. Práve tu začína nová Petrova ilúzia, kde prirovnáva svojho strýka k pavúkovi:

„Vždy mu pripomínal pavúka. Tenké ruky, tenké nohy, tenký krk, na ktorom sa hompálala veľká hlava s lysinou na temene – starý pavúčisko. Teta Viera bola iba malou, hlúpou muchou, ktorá sa mala zapliesť do jeho pavučín. Ale ešte tu bol on, čmeliak, ktorý síce nemohol zneškodniť pavúka, ale mohol roztrhnúť sieť pavučín. A už to niekoľkokrát urobil“⁴¹.

Na konci ich spolužitia, ako každé nevinné dieťa povedal svojej tete o svojom podozrení, že ju strýko chce zabiť, ale uvedomil si, že mu neverí a pozerá sa na neho, ako na blázinca, a tak odišiel.

V tretej kapitole sa Peter začal správať inakšie a uvedomovať si, že si naozaj všetko vyfantazíroval. Dokonca mal výčitky svedomia a napísal list strýkovi, aby sa mu ospravedlnil. Ale jeho podozrenie sa na konci uskutočnilo. Jeho teta Viera je mŕtva, zabíjak nebol strýko, ale pes Punt'o.

⁴⁰ Jastrab: str. 86.

⁴¹ Ibid. str. 97.

Na konci nás poviedka vedie k rozhodnutiu, že Peter trpí schizofréniou. Je to viditeľné v celej poviedke, pretože protagonista je vzťahovačný a neustále prenasledovaný bludmi a myšlienkami o tete a strýkovi. Vytvára si svoje ilúzie a umelý svet. Neustále stráca spoločenskú istotu a svoje miesto v spoločnosti, pretože sa nemôže sústrediť na udržiavanie kontaktov so svojimi rovesníkmi, s ktorými je stále v konflikte. Okrem toho, je v osobnom konflikte so svojím strýkom, ktorého nenávidí. Aj tie spáchatel'ské veci, ktoré urobil, urobil len preto, aby sa pomstil strýkovi. Ale tá nespokojnosť, ktorú voči nemu cíti, ho zbližuje s tetou Vierou. Aj to zbliženie trvá veľmi krátko, takmer do jeho odchodu od nich. Jediný, s kým sa zbližil, je jeho bratranec, ale to ani nie je sociálne zbliženie, ako možno duchovné, lebo Peter cíti, že mu bratranec rozumie.

5.4. Psie dni – Poviedky s motívmi absurdity

Každá poviedka v tejto zbierke obsahuje množstvo absurdných situácií a v tejto podkapitole majú najviac absurdity poviedky ako „Monotónnosť“, „O krk“, „Horúce popoludnie“ a samozrejme „Psie dni“, ktoré sú plné absurdných momentov.

V poviedke „Monotónnosť“ hlavnou postavou je mladý rozprávač Ivan, o ktorom sa nevie, či skončil školu, alebo pracuje. Je nevzdelaný, pretože veľmi často používa vo svojej slovnej zásobe vulgarizmy. Je to typický príklad pasívneho pubescenta, ktorý sa nechcel učiť a začal si zarábať na život. Svoj čas trávi tak, ako on sám chce. Netrápia ho žiadne problémy, lebo sa o neho stará jeho matka. Vždy má všetko uvarené, vyleštené, vypraté a upratané. Jeho dni sú príliš jednoduché, monotónne a trochu nudné, pretože z nudy odchádza do krčmy, dáva si vodku a spolu s ňou aj pivo. V krčme stretáva svojho otca, ktorý má gamblerský aj alkoholický problém. Protagonista sa ani nevie posunúť ďalej, lebo nemá vzor.

Popri tom, vôbec nemá priateľské vzťahy okrem jedného blondáčika, ktorého ani menom nevolá. Svoj voľný čas utráca s ním na motorke. Absurdnou situáciou sa stáva čas, keď spolu prídu na veľkú zábavu a blondáčik ho necháva samého pred vstupom, aby odišiel pre dievča. Ešte absurdnejšou príležitosťou sa stáva to, že protagonistu to netrápi a chvíľu potom k nemu prichádza skupina chlapcov, ktorí ho ničím neprovokovaní začínajú biť:

„Odklepol popol a natiahol ruku so žiariacim koncom cigarety. Vtedy ho udrľ chalan odspodu do brady. Prevrátil sa cez zábradlie a dopadol z neveľkej výšky na chrbát a na temeno. Cesta bola vysypaná drobným štrkom, trocha si oškrel kožu na hlave. Krv kvapkala na štrk, a keď sa postavil, tiekla mu po temene na golier bielej košeľe. Chalani preskočili nízke zábradlie a s rukami vo vreckách pozerali na neho. Siahol si rukou na hlavu (všetci traja sa usmievali) a nečakane vyrazil pravou nohou. Zasiahol najbližšieho z celej sily priamo medzi nohy, ten iba veľmi ťažko vzdychol a zostal ležať na zemi. Rozbehol sa, ale ktorýsi mu podložil nohu. Len čo dopadol, už na ňom kľáčali. Mlátili zúrivo pästami, chvíľu sa mykal, potom znehybnel. Zodvihli tretieho a držiak ho pod pazuchy, odišli do tmy“⁴².

Po krvavom boji, ktorý Ivan zažil, v seba nenachádza nejakú silnú moc ani túžbu po pomste. Je veľmi monotónna osoba, ktorá nemôže vyjsť z monotónnosti ani vtedy, keď ho niekto zmláti.

Okrem tejto absurdno-brutálnej situácie sa hlavná postava spolu s blondáčikom dostáva do ešte jednej. Zrazu začal silný dážď a na motorke sa im podarilo zraziť psa:

„Uprostred cesty ležal pes, takmer rozdelený na polovicu. Vnútorosti mu vyliezali von, horúce črevá sa parili na chladnom vzduchu. Bolo cítiť zápach. Dážď zmýval kaluž krvi, stekala k okraju cesty“⁴³.

Monotónnosť, do ktorej Ivan upadol, ho „hltá“ a nemôže cítiť takmer nič, ani smútok, ani výčitky svedomia, ani krivdu. Jediné, o čom rozmýšľá je to, že si vypije nejaký alkohol. Ten by potom mohol znamenať odchod z reality, v ktorej sa nachádza, pretože je neschopný zmeniť svoj život.

Potom sa stáva aj agresívnym a začne udierať blondáčika. Z akého dôvodu, to zostáva neodhalené. Absurdnou situáciou je to, že po tom, ako sa pobili, si obidvaja sadnú na motorku a idú ďalej, ako keby sa nič zlé medzi nimi nestalo.

Na konci možno konštatovať, že protagonista je v konflikte so samým sebou. Nemôže sa postaviť proti tým chlapcom, ktorí ho zbili. Je neschopný dokázať, že nie je ich hračkou, s ktorou sa môžu hrať a robiť čokoľvek, čo chcú. Svoj vnútorný konflikt, ktorý vedie, potom vyhrotí situáciu s jeho kamarátom, ktorého bez dôvodu udiera. Takisto je neschopný vyjsť z toho začarovaného kruhu, do ktorého vošiel a začal si veriť. Jednoducho povedané, je neschopný zmeniť svoj spôsob života.

⁴² Monotónnosť: str. 24.

⁴³ Ibid. str. 25.

Nasledujúca poviedka nesie názov „O krk“. Na začiatku samotnej poviedky už vidíme, že situácia do ktorej sa dostáva hlavná postava je veľmi absurdná. K hlavnej postave prichádza neznámy človek, ktorý ju vníma ako kamaráta. Protagonistovi ako aj čitateľovi je naozaj absurdné, čo sa deje. Celá situácia vyznieva nevysvetliteľne.

Protagonista sa mu nie je schopný ani otvorene priznať, že ho nepozná, pretože sa možno bojí, ako by ten druhý mohol reagovať. Mohli by sme však usúdiť, že zblíženie, ktoré zažíva hlavný hrdina je neželané z jeho strany a práve kvôli tomu sa toho bojí. Celá situácia mu vadí a je neschopný to zmeniť.

Tento človek sa však správa voči nemu priateľsky, konkrétne vtedy, keď mu ponúkne, že odíde na záchod v Café u Michala. Práve kvôli jeho priateľskej nálade sa protagonista cíti povinný byť milý ku nemu. Žartuje a rozpráva sa s ním, ako pravý kamarát. A práve tu vidíme konflikt, do ktorého sa hlavná postava dostáva. Je to konflikt so samým sebou, pretože je neschopný jednoducho povedať, že sa človek zmýlil, a on nie je jeho kamarát. Samozrejme, kvôli jeho neschopnosti rozprávať sa s ním a vysvetliť mu situáciu, sa dostáva do rôznych situácií.

Do pravdy sa dostávajú obidvaja už na konci, len náhodou:

„Hovoriš, že chceš ísť do školy. Už si na to dosť starý, nie? Takto si aspoň zarobiš.“ „Ešte neviem.“ „Údržbári to majú dobré. Aj keby si skončil tú strojarinu, nezarobiš ani toľko čo teraz.“ „Akí údržbári?“ „No údržbári.“ „Údržbári?“ „Údržbári.“ „Ja robím v redakcii.“ „Boha, tak ma nesar. Si Peter Hronský, nie?“ „Tuším nie. Ale môžeme to zistiť,“ hovorí môj protagonista a vyťahuje občiansky preukaz“⁴⁴.

Na konci, keď neznámy človek odchádza, je najjednoduchšie riešenie problému opiť sa, aby zabudol na to, čo sa stalo:

„Prichádza čašníčka s dvoma pivami a dvoma koňakmi. Je mi jasné, že sa musím opiť, aby som sa vyhol dlhému, trápnemu, namáhavému a zbytočnému vysvetľovaniu“⁴⁵. Ako sme uviedli vyššie, v iných Mitanových poviedkach, je alkohol riešenie hocijakého problému alebo konfliktu.

Ešte absurdnejšou poviedkou je „Horúce popoludnie“, v ktorej je hlavný hrdina stále v absurdnej situácii. Poviedka začína opisom horúceho popoludnia a vyhľadávania chládka. Protagonista je na kúpalisku. Trápi ho to, že nemôže normálne plávať a tak odíde z kúpaliska, lebo má silnú chuť fajčiť. Nevediac, čo zažije, višiel do krčmy, kúpiť si

⁴⁴ O krk: str. 60.

⁴⁵ Ibid. str. 61.

cigarety. Tam sa dostáva do, podľa jeho slov, smiešnej udalosti, pretože si nemôže kúpiť iba cigarety, musí zobrať aj pivo. Tu sa prvýkrát dostáva do konfliktnej situácie s výčapníkom a napätie medzi nimi rastie:

„„To on, nechce pivo!“ Zdalo sa, že celá krčma na okamih zmeravela od urážky. To je on, to je on, nechce pivo, nechce pivo – nieslo sa od stola k stolu, iskra preskočila aj do záhrady. Všetci sa prebrali z apatie a ako znovuzrodení sledovali každý môj pohyb...“⁴⁶.

Atmosféra v krčme je nepriateľská. Podľa spoločnosti, ktorá sa nachádza v horúcej a smradľavej krčme sa musí aj on správať tak isto, ako oni – dať si pivo a užiť si ho. Z vyššieho uvedeného vyplýva, že Mitana tu iným spôsobom podáva, ako sa spoločnosť pozerá na outsidera, rebelanta, ktorý sa nechce správať tak, ako to od neho očakáva spoločnosť, podľa spoločenských konvencií. V tomto prípade sa hlavná postava dostáva do konfliktnej situácie, pretože cíti, že je nútený konať všetko rovnako, ako ostatní a nemá právo na vlastnú sebarealizáciu. Najprv to vníma ako niečo smiešne, ale potom ho to začína tak obťažovať, že odpovedá s iróniou:

„„Kamarátka, nerozumiete? Máte tam pivo.“ Zúrivo som na neho pozrel, ale on len pokojne, ako tvrdohlavý baran, zopakoval „To pivo.“ Bol som do nitky prepotený a nebolo to len z horúčavy. Ešte chvíľku, a všetci sa na mňa vrhnú – napadla mi nezmyselná myšlienka -, rýchlo som sa vrátil k pultu a povedal som s ospravedlňujúcim gestom: „Vlastne áno, marice a pivo.“ Na tvár som nasadil rozpačitý, sebakritický úsmev, ktorým som dával výčapníkovi najavo, že mal pravdu...“⁴⁷.

Samozrejme, hľadá východ z krčmy, rozmýšľa, ako utiecť tučnému mužovi pri dverách, keď zbadá svojho známeho ešte zo študentských čias a dúfa, že on mu pomôže. Priateľ mu chce pomôcť, ale odchádza s dvoma bratmi vo flanelových košeliach tam, kde je nezamestnaným vstup zakázaný. Protagonista je stratený a trochu paranoidný. Nevie, kam sa stratil jeho priateľ, čo sa s ním stalo a skúsi ho nájsť, ale za daných okolností sa mu podarí utiecť z krčmy a znova sa nájde na slobode.

Na konci môžeme povedať, že protagonista sa v tejto zbierke nachádza v sociálnom konflikte s ostatnými, pretože sa nechce prispôbiť iným, ktorí sú v krčme. Nemôže prísť k sebe kvôli takejto absurdnej situácii, v ktorej sa našiel. Vníma ich ako bláznivých ľudí, a

⁴⁶ Horúce popoludnie: str. 64.

⁴⁷ Ibid. str. 65.

naopak. Nechce sa prispôbiť a urobiť to, čo od neho očakáva spoločnosť v tejto krčme a znovu sa hlavná postava stáva rebelantom v Mitanovej poviedke.

Intertextualite tejto poviedky sa budeme venovať v nasledujúcej kapitole.

Najabsurdnejšou poviedkou tejto zbierky je určite poviedka „Psie dni“, v ktorej hlavná postava počas najväčších horúčav nechce ísť na kúpalisko so všetkými ostatnými ľuďmi, ale rozhoduje sa nájsť nejaké osamelé miesto pri rieke. Znovu sa hlavný hrdina stáva rebelantom, ktorý oponuje spoločenským konvenciám a nemá chuť zbližiť sa s ostatnými, alebo aspoň byť v ich spoločnosti.

Na ceste k rieke naráža na tridsaťročného muža, ktorý v ňom vzbudzuje napätie a začne ho sledovať, lebo si myslí, že je na prahu tajomstva. Je zvedavý a chce vidieť, čo sa bude ďalej diať. Nechce, aby sa jeho predpoveď stala pravdivou:

„Zdalo sa mi, že mladší niečo pýta od starého pána, ale ten to buď nemá, alebo mu to nechce dať, pretože ustavične krčil plecami a krútil hlavou; bolo to viac ospravedľňovanie ako odmietanie. Vtedy mu úplne neočakávane mladší muž vylepil zaucho“⁴⁸.

Postavil sa medzi staršieho a mladšieho muža, aj keď nevedel, čo sa presne stalo. Aj sám povedal: *„Viem, že k ničomu neprídem, viem, že všetko ostane iba v oblasti hypotéz, viem, že ostanú iba dohady“⁴⁹.*

Napokon sa dostal k rieke – plával, oddychoval, fajčil a nakoniec aj zaspal. Prekvapivá a šokujúca epizóda je, keď sa autor hrá s čitateľom a necháva ho v napätí, keď sa protagonista začína bližieť so zvieratom:

„Bol som veľmi rád, že konečne budem mať aj ja psa, tak ako všetci susedia. Spriateľim sa s ním, vycvičím ho podľa nejakej príručky pre cvičiteľov psov, neurobíme bez seba ani krok. Nebudem ho ponižovať strážnymi úlohami, spávať bude na mojej posteli. Tak som sa rozradostil, že som si opäť ľahol na chrbát a položil som si psa na prsia“⁵⁰.

Konečne má protagonista možnosť zbližiť sa, tento raz so psom, ale cez svoj strach a nedôveru to nedokáže:

„Cítil som na krku jeho ňufák, jeho dych, jeho vlhký drapľavý jazyk. Zrazu som sa naľakal, že sa mi môže zahryznúť do krčnej tepny. Až mi celé telo zmeravelo od strachu;

⁴⁸ Psie dni: str. 127.

⁴⁹ Ibid. str. 126.

⁵⁰ Ibid. str. 130.

po chrbte prebehlo strnulé mrazenie. Chcel som ho chytiť a dať dolu z pleca, ale pri prudkom pohybe som ho pichol do oka. Zavrčal od bolesti a v zmätku mi zahryzol do prsta. Mozog sa mi zastrel zlosťou. Tak ty takto. Za to, že som ťa zachránil“⁵¹.

Ešte jednou absurdnou situáciou je to, že protagonista sa stáva vrahom psa. Či je to kvôli strachu zo zblíženia, alebo horúčavy, to sa už nevie. Ale najabsurdnejšou udalosťou celej poviedky sa stáva epizóda potom, keď sa znovu stretol so starším pánom, ktorý mu „pomohol“ pri jeho samovražde.

Jeho nemyslenie a nesúciť šokujú a prekvapujú. Každý človek by sa zastavil a skúsil urobiť aspoň niečo, aby zachránil niekomu život. Protagonista v tomto prípade neurobil nič. Možno je to tak, pretože nechcel, aby znovu prežil to, čo prežil so psom.

Ale, ostáva otvorená otázka, či sa naozaj nechcel zamiešať do osudu obete a odradiť ho od samovraždy, alebo jednoducho rešpektoval jeho výber skončenia života na takýto spôsob. Či jeho myslenie a myslenie toho starého pána vôbec bolo svedomito na taký horúci deň?

Na konci nás poviedka vedie k rozhodnutiu, že jeho najväčšou konfliktnou situáciou sa stala epizóda so psom. Konečne sa začal zblížovať s niekým, aj keď to bolo zviera, ale ani to sa mu nepodarilo. Konfliktná situácia medzi nimi vznikla vtedy, keď ho pes pohryzol. Po tejto nešťastnej udalosti ho protagonista začal nenávidieť, ako aj cítiť strach a nedôveru voči nemu. Konflikt, ktorý mal so psom na konci skončil tak, že ho kvôli tomu, čo mu pes spravil, chladnokrvne zabil. Dalo by sa však povedať, že ho zabil, pretože kvôli nemu cítil nejaký nezrozumiteľný strach, že by ho pes mohol znovu sklamať a ublížiť mu.

5.5. Patagónia

Aby sme mohli interpretovať novelu „Patagónia“, je potrebné zdôrazniť, že je to úplne iný žáner literatúry. Na rozdiel od poviedky, novela je žáner stredného rozsahu. Spoločné majú len to, že vystupuje menej postáv, ako v románe, ktoré sa nevyvíjajú (postavy so stálymi vlastnosťami). V centre pozornosti je veľmi často iba jedna osoba a jedna udalosť z jej života, kým v novele je dej o niečo zložitejší (zachytáva viacero udalostí a nie je sústredený iba na jednu dejovú líniu) a má výraznejší záver.

⁵¹ Ibid. str. 131.

„Patagónia“ je novela, ktorá obsahuje 13 kapitol a má jednoduchú dejovú líniu. Ide o klasický ľúbostný trojuholník medzi hlavnou postavou (Ivanom Mrázom) a antagonistami Vierou a jej manželom. Ako bolo naznačené na začiatku diplomovej práce, Ivan, ako hlavná postava je rebelant, outsider, ktorý odchádza z vysokej psychologickéj školy, lebo chce, bez ohľadu na otcovu vôľu, odísť do sveta. V tomto prípade „svet“ je preňho hlavné mesto – Bratislava. Ten svet vníma ako svet, v ktorom sa môže stať spisovateľom. A tu vidíme jeden z prvých konfliktov, do ktorých sa hlavný hrdina dostáva – konfliktný pomer k rodičom. Ani otec, ani matka nechcú, aby ich syn odišiel a nechal školu nedokončenú, pretože by kvôli nemu v spoločnosti cítili hanbu. To by nezodpovedalo spoločenským konvenciám.

V tejto novele vidíme najvýraznejší konflikt v Mitanovej tvorbe. Ivan Mráz je mladý dvadsaťtriročný intelektuál, ktorý hľadá svoje miesto v spoločnosti a sníva o tom, že sa jedného dňa stane spisovateľom. Aby sa mu to podarilo odchádza od rodičov do Bratislavy a sám hovorí:

„Vracal som sa do Bratislavy a bol to čudný návrat. Zdalo sa mi, že tam, odkiaľ sa vraciam, už nie som doma a tam, kam sa vraciam, ešte nie som doma“⁵².

Napriek tomu, že nevie, kde je doma, na rozdiel od Mitanových iných hlavných postáv, ktoré sme doteraz mali možnosť vidieť, tento hrdina má životný cieľ, vie, čo chce a jeho myšlienky nie sú závislé od myšlienok spoločnosti. Ale to, čo ho čakalo potom, ako sa vrátil do Bratislavy, bolo niečo, čo nemohol vôbec ovplyvniť. Jeho životný experiment, životný cieľ narušila o tri roky staršia vydatá žena (26 rokov), do ktorej sa zamiloval.

Pred tým, ako sa zoznámil s Vierou Krížovou sa znovu dostal do konfliktnej situácie, keď sa pri dverách bytu objavil jej manžel Ing. arch. Róbert Berlanský. Protagonista ani nevedel, že Viera je vydatou ženou, ale to ho vôbec neodradilo od toho, aby jej vyznal lásku. A práve to je jedným z dôkazov jeho rebelstva.

Po niekoľkých týždňoch sa vrátil do normálu a znovu sa dostal do konfliktu s príslušníkmi VB, pretože nemal oblečenú košeľu a mal úplne ostrihanú hlavu (čo je dôkazom toho, že bol zavretý). Z tejto konfliktnej situácie ho zachránila Viera, tvrdiac, že robia nejaký výskum pre jej redakciu.

Dalo by sa povedať, že hlavná postava je osoba, ktorá pozve ženu na „rande“ a potom sa jej len náhodou podarí zaspáť. Aj tu sa protagonista ocitne v konfliktnej situácii, ale to si ani nevšíma, lebo Viera to nechápe, ako zlé správanie.

⁵² Patagónia: str.12.

Neskôr sa stáva viac konfliktných situácií, do ktorých sa hlavný hrdina dostáva, ako napríklad: situácia, keď prišiel opitý do Vierinho bytu, kde celá rodina oslavovala meniny jej matky Júlie – urazil všetkých prítomných a potom mu Vierin muž Róbert trafil bradu a vyhodil ho von z bytu.

Môžeme dokonca povedať, že protagonista je oslnený láskou voči Viere a do každej z týchto konfliktných situácií, ktoré sme naznačili vyššie, sa dostáva akurát kvôli nej. Jeho vedie láska, je rebelantom, outsiderom, a nerešpektuje manželský vzťah medzi Vierou a Róbertom. Podstatné je iba to, čo je preňho dôležité, v tomto prípade je to Viera. Je to potvrdené aj tým, že sa správa asociálne a to je najlepšie vidieť v prenasledovaní Viery, pri návšteve Viery v jej domácnosti, jeho spánok počas ich „rande“ atď.

Po „slávnostnom“ skončení menín sa Viera vystahuje z manželského bytu do Ivanovho podnájmu na prízemí. Neočakávanou udalosťou sa stáva to, že Viera je tehotná a narodi sa im dieťa. Ivan sa stáva šťastným a vtipkuje:

„Uspokojil som sa s poznatkom, že najlepší spôsob, ako si získať lásku ženy je – zaspáť pri dvorení“⁵³. Ani jej otec nemohol stať v ceste k ich šťastiu a láske.

Z toho mladého, rebelantského a naivného chlapca sa zrazu stáva seriózný človek, ktorý si začal uvedomovať, že zo seba musí niečo urobiť:

„Pomaly som si začínal uvedomovať, že hra sa končí. Bolo mi to smiešne, ale začínala na mňa doliehať zodpovednosť hlavy rodiny. Bolo treba zohnať nejaký normálny byt, bolo treba nájsť nejaké normálne zamestnanie... ...A tak som sa pustil do písania svojho veľkého románu. Trvalo to mesiac, písal som, akoby mi išlo o krk. Robota sa mi darila...“⁵⁴.

Na konci sa dozvedel o smrti svojho otca, ktorý zomrel na rakovinu žalúdka. Navštívil matku, ale zrazu sa vrátil domov a novelu skončil týmito slovami:

„Vlak ma unášal tmou, za oknami povievali červené závoje iskier, kolesá sa točili a každým otočením kolies som sa od niečoho vzdaloval a k niečomu približoval. Čím ďalej, tým bližšie“.

Môžeme povedať, že je to novela, v ktorej Ivan Mraz ako hlavná postava je najsilnejším rebelantom Mitánovej tvorby, pretože je v stálom konflikte so spoločenskými očakávaniami a najviac so snobskou meštianskou spoločnosťou. Ide o očakávanie nájsť si

⁵³ Ibid. str. 62.

⁵⁴ Ibid. str. 72.

mladšiu ženu a usilovať sa získať jej náklonnosť. Ale hlavná postava všetko to robí naopak.

Ako sme povedali na začiatku tejto interpretácie, novela má väčšiu pointu na konci ako poviedka a v tejto novele sa to presne ukázalo. Tá sa pointa vlastne celá obracia ako to pointa novely často robí, čo sa v poviedke nevyskytuje a z hlavného hrdinu robí vlastne mešťana. Ivan Mraz sa stáva normálnym, usadnutým, dospelým človekom a vlastne mešťanom, žijúcim úplne najtradičnejším spôsobom života. Nežije v nejakej komúne ani s chlapom, ale v byte so staršou ženou, s ktorou bude mať dieťa, pracuje a stáva sa serióznym človekom. Tá pointa je však antirebelantska, a na konci sa hlavný hrdina prestáva byť konfliktným, akoby stačilo nájsť si lásku, a práve ten vzťah s ňou by znamenal, že všetky konflikty, ktoré mal so svetom idú preč.

5.6. Nočné správy

Zbierka „Nočné správy“ je druhá Mitanova zbierka, v centre záujmu ktorej je znovu hlavná postava (alkoholici, spisovatelia, redaktori, blázni atď.). Je to pokračovanie zbierky „Psie dni“. Do popredia je postavený konflikt protagonistu so všetkými problémami, ktoré sa vyskytujú v jeho živote. Ako sme uviedli vyššie, teraz sa hlavná postava nachádza v novej životnej fáze, v manželskom vzťahu, ktorý je dosť problematický. Ide však o dvoch ľudí, ktorí sú nútení byť spolu a znášať sa. Protagonista už nie je sám, má manželku a deti, o ktorých sa musí starať. Mitana tu zobrazuje životnú krízu mladých ľudí. Už sme však spomínali, že ide o rodinnú tematiku, ale dôraz je ešte stále na hlavnej postave a jej problémoch. Je prítomný motív ľudského odcudzenia v rámci rodiny.

Každá poviedka obsahuje veľa absurdných situácií, tajomstiev, paradoxov, pasivitu človeka, iracionalitu, zanedbanie svojich povinností a vnútorný strach samotného hlavného hrdinu. Rozprávanie sa podáva v prvej a tretej osobe. Mitana v každej poviedke zobrazuje veľa motívov a konfliktných situácií, do ktorých sa protagonista dostáva.

Prvá poviedka v tejto zbierke je „Ihla“, v ktorej narážame na motív spätosti, vzťah hlavnej postavy so svojim otcom, ktorého vôbec nepoznal. Dalo by sa povedať, že protagonista je sirota, pretože ho otec opustil, keď mal iba dva roky a jeho matka neskôr zomrela. V poviedke môžeme vidieť, že ide o vzdelaného človeka, ktorý študuje na

vysokej škole a začne písať poviedky. Neskôr dostáva otcov list, v ktorom mu píše všetko, čo ho trápilo, ako aj to, čo chce zdôrazniť.

Vďaka jeho listu môžeme vidieť, že celá poviedka je paradoxná:

„Áno, chlapče, chlapi v našej rodine vždy zomierali na to, čo najviac milovali“⁵⁵.

Jeho pradedo, ktorý bol murárom zomrel kvôli tomu, že chcel zistiť, či môže lietať a tak skočil zo strechy, a jeho dedo, ktorý bol krajčírom zomrel tak, že si sadol na ihlu.

Hlavná postava sa do konfliktnej situácie dostáva vtedy, keď mu jeho príbuzní, ktorí sa o neho celý život starali, zakazujú, aby mal nejaké kontakty so svojím otcom. Vidia, že sa vydal v stopách svojho otca, a nechcú, aby sa aj on stal alkoholikom, ako on. Práve tento konflikt v ňom vyvolal záujem o otca a vtedy sa vo svojom vnútri stáva rebelantom, outsiderom voči spoločenským konvenciám (v tomto prípade voči príbuzným). Tento konflikt je natoľko silný, že protagonista kvôli tomu preruší vzťahy so svojimi príbuznými.

Po prečítaní listu má veľkú túžbu zoznámiť sa s otcom: *„Otcov list vyvolal vo mne chaos. V prvej chvíli po prečítaní som ho chcel vložiť späť do obálky a poslať na spiatočnú adresu, ale v noci sa mi to rozležalo v hlave, v mysli sa mi vynorilo množstvo slov, ktoré by som mu mal napísať, a zrazu sa mi zdalo to, že mu ich nebudem vedieť povedať v obyčajnom liste aj keby mal stovky strán. Pocítil som neodolateľnú túžbu stretnúť sa s ním. Hoci sme si nikdy nepovedali ani slovo, zdalo sa mi, že po celý ten čas sme viedli nepretržitý, mlčanlivý dialóg.“⁵⁶*, ale to sa mu nepodarí, pretože na liste nebola napísaná spiatočná adresa. Tu môžeme vidieť buď jeho konflikt, alebo jeho vnútorný strach voči človeku, ktorého nikdy nespoznal, no cítil, že sú si blízki. O dva týždne neskôr sa dozvedel, že otec zomrel a svoju túžbu nenaplní.

Okrem hlavného hrdinu, tu môžeme interpretovať aj jeho otca alkoholika, ktorý zobrazuje jeho najvnútornejšie myšlienky. Jeho slová sú napísané vo všetkej úprimnosti s miernym cynizmom, kde vysvetľuje všetky svoje chyby a podáva svoj vnútorný strach, ktorý je zapríčinený tým istým osudom, ako u jeho otca a deda.

Na záver možno konštatovať, že táto poviedka je viac reflexívnejšia, ako ostatné. Núti čitateľa rozmyšľať a záver necháva ukončený tak, že protagonista neuskutoční svoju túžbu.

⁵⁵ Ihla: str.10.

⁵⁶ Ibid. str. 11.

Druhá poviedka je „Vôňa húb“, v ktorej ako hlavný hrdina nastupuje ženatý muž, majúci manželku a dcéru. Ide však o rodinného človeka, ktorý urobil chybu – podviedol svoju ženu a teraz sa s ňou nachádza v konfliktnnej a napätej situácii. Všetko, čo urobí nie je pre ňu dostatočné, nenávidí ho a správa sa voči nemu veľmi nepríjemne, aj pred ich dcérou:

„Keď si pomyslím, že by si sa ma mal dotknúť čo len prstom, ktorým si sa dotýkal tej druhej, obracia sa mi žalúdok“⁵⁷.

Mitana tu zobrazuje protagonistu, ako človeka, ktorý sa stále nachádza na pomedzí medzi tým, či zostať so svojou manželkou alebo sa rozviesť. Môžeme však povedať, že je v konflikte so samým sebou. Na konci sa jeho cieľom stáva znovu zhromaždiť svoju rodinu, pretože jeho cudzoložstvo ho dohnalo k tomu, aby si uvedomil, že miluje svoju ženu a chce pracovať na ich manželstve. Aj keď je v ustavičnom konflikte so svojou ženou (stále sa hádajú, žena ho vníma za blázna), vo svojom vnútri vie, že musia byť spolu. Tak isto, aby ochránil svoju dcéru pred zlými slovami matky, klame jej, že jej matka nie je taká zlá, ako sa jej na prvý pohľad zdá. Práve tu vidíme, že ide už o dospelého človeka, ktorý nie je tak asociálny, ako postava z Mitanovej prvej zbierky.

V poviedke je zaujímavé to, že Mitana jednoduchými, avšak nedôležitými udalosťami a opismi ukazuje hlbšie vzťahy. V tomto prípade ide o rodinný vzťah, ktorý sa nachádza v konfliktnnej a krízovej situácii. Autor to zobrazuje pomocou hry s bublifukom, ktorá je však metaforou na tento vzťah v jeho rodine:

„Zdalo sa mu, že k nebu, belasému ako spomienka na more, vznášajú sa nádherné, dúhovité bubliny, ktoré sa však rozplývajú už pri pokuse dotknúť sa ich pohľadom“⁵⁸. Mohli by sme však usúdiť, že „bubliny“ metaforicky znamenajú problémy a konflikty, do ktorých sa muž a žena v manželstve dostávajú, ale pri „pokuse“ všetko vyriešia a tie konflikty zmiznú.

Ešte jednou metaforou, ktorú Mitana skrýva v tejto poviedke, by mohla byť aj práve samotný názov tejto poviedky „Vôňa húb“. Ide o to, že tento vzťah, ktorý má protagonista s hubami, metaforicky vníma vzťah k ľuďom a žene, a vyjadruje motív jeho nevery, a sám seba ospravedlňuje:

⁵⁷ Vôňa húb: str. 13.

⁵⁸ Ibid. str. 22.

„„Majú ma rady“, hovoril si, „predsa nie som zlý človek. Možno som podvodník, ale zlý človek nie som““⁵⁹. Ale mohli by sme dokonca povedať aj to, že je tu prítomný motív trestu, pretože metaforicky týmito hubami manžel môže otráviť svoju manželku, a tak sa oslobodiť od konfliktov s manželkou:

„Vari predsa len začínam byť aj zlý, pomyslel si, keď si spomenul na ráno, ona je schopná urobiť zo mňa zloducha. So zahanbením myslel na to krátke zaváhanie, keď kľádol do košíka hrib a na okamih zapochyboval, či je to dubák; čo ak je to nejaká jedovatá huba, ktorá sa iba podobá na dubák? No a? pomyslel si““⁶⁰.

Na konci poviedky protagonista aj čitateľ vedia, že sa po jeho zobudení stane niečo zlé. To nás vedie k rozhodnutiu, že poviedka má náznaky tragického konca a tu sa dozvieme, že protagonista má radšej svoju dcéru, ako svoju ženu. Mitana znovu prekvapuje a šokuje, necháva otvorený koniec s tajomstvom. Čo sa stalo s ich dcérou? Všetko to zostáva na posúdení čitateľa.

Tretia poviedka tejto zbierky nesie názov „Diablov trilok“, v ktorom mladý ženatý muž dostane úlohu od svojej redakcie, aby urobil interview o starene, ktorá sa odmieta odsťahovať zo svojho bytu. Neskôr zistí, že je bláznivá, a žije v inom iracionálnom svete.

Protagonista sa dostáva do konfliktu, keď mu starena (bývalá kaderníčka) začne robiť účes a on neskôr začne kričať na ňu:

„„To nie,“ skríkol som, pozerajúc do zrkadla. „To teda nie. Okamžite mi to dajte dolu!“ „Čo je? Zle som vás natočila?“ spýtala sa starká preľaknuto. „Ja som neprišiel preto,“ ukázal som si na hlavu““⁶¹.

Celá poviedka je plná iracionálnych a absurdných situácií, ako napríklad, keď hlavná postava musí odísť z bytu stareny a ona ho nechce pustiť. Odchádza do obchodu a necháva ho so svojím psom, voči ktorému má protagonista averziu. Tu sa dostáva znovu do konfliktu, pretože nenávidí jej psa a nemôže sa pohnúť, lebo by pes začal vrčať.

Jedna z absurdných situácií nastáva vtedy, keď hlavná postava chce odísť na stretnutie so svojou ženou, ktorá mu chce kúpiť topánky, ale ho starena drží vo svojom byte a tak sa znovu dostávajú do konfliktu. Na konci je prinútený urobiť to, čo starena chce. Dohodnú sa, že on zapíše všetky noty Diablovho trilku, ktoré mu ona povie, a potom môže odísť ku svojej žene.

⁵⁹ Ibid. str. 14.

⁶⁰ Ibid. str. 14.

⁶¹ Diablov trilok: str. 26.

Na záver možno konštatovať, že ide o motív prispôsobenia sa hlavného hrdinu žene, ktorá žije v iracionálnom svete. Aj keď sa s ňou dostáva do konfliktných situácií, ona vždy vyhráva. Hlavná postava sa v tomto prípade stáva bezmocným človekom, ktorý sa dostáva do bodu, že už nemôže povedať nie starej osobe. Tu dokonca vidíme posun od pubescencia k dospelému človeku, ktorý rešpektuje staršie osoby, aj keď vidí, že nie sú úplne racionálne. Nemá vlastnú identitu (nevieme ani, ako sa volá). Mohli by sme však usúdiť, že je neschopný vyjadriť svoje myšlienky a potreby starene, ako aj splniť sľub manželke.

Nasledujúca poviedka sa volá „Zem je guľatá“. Dej sa odohráva v Bratislave. Ide o manželský vzťah hlavného hrdinu a jeho ženy, ku ktorým prichádza jej kamarátka z Košíc. Mítana tu zobrazuje typickú konfliktnú situáciu medzi mužom a ženou – je to motív odcudzenia manželov (aj keď nevieme, z akého dôvodu).

Protagonista sa dostáva do konfliktu po príchodu ženej kamarátky, ktorej zabudli rezervovať izbu v hoteli, a on sa ocitne v nepríjemnej situácii, pretože obidve ženy od neho očakávajú, aby odišiel z jednoizbového bytu spať ku kamarátovi. Hlavná postava je vynaliezavá a obráti situáciu vo svoj prospech tak, že si dá dva litre vína a zaspí na jedinej posteli, ktorú majú.

Okrem motívu odcudzenia môžeme vidieť aj motív nevery protagonistu, ale tak isto aj motív ľútosť. Mítana tu však perfektne zobrazuje hlavný problém každého manželstva a chce ukázať, že aspoň jedna udalosť môže viditeľne zmeniť situáciu, v ktorej sa manželia ocitli:

„Manželka spala. Pohladil som ju po vlasoch a zľahka som ju bozkal na ucho. S radosťou som si uvedomil, že ju mám stále rád; v posledných mesiacoch som už o tom začínal pochybovať. Nešlo mi to do hlavy – prvý raz som jej bol neverný, a práve vtedy som zistil, že ju milujem“⁶².

Hlavná postava spomína na sen, v ktorom sa zabil. Vie presný čas a dátum (20 február, pol jedenástej), kedy sa táto havária stala. A tu môžeme vidieť, že sa dostáva do konfliktu so samým sebou, pretože má výčitky svedomia, ale si je nie istý, či si to naozaj zaslúžil:

„Zlovestnú hrozbu, ktorú sen obsahoval, som pociťoval ako trest za svoju neveru. No či to nebolo kruté – smrť za neveru?“⁶³.

⁶² Zem je guľatá: str. 34.

⁶³ Ibid. str. 35.

Ako každý človek, aj on chcel ujsť tomuto osudu, ale začal si uvedomovať guľatosť Zeme:

„Trápila ma však guľatosť zeme, pretože tento fakt znemožňoval vzdialiť sa od niečoho najďalej. Guľatosť zeme spôsobuje, že ísť od niečoho najďalej znamená vracať sa“⁶⁴.

Práve tá guľatosť zeme v sne by mala metaforicky znamenať, že nikto svojmu osudu nevyjde. Ani manželským problémom, ani problémom v práci. Všetko sa musí nejakým spôsobom vyriešiť.

Ďalšia poviedka je „Tajomstvo Štedrého večera“. Ide o rodinný, manželský vzťah akademického maliara a jeho ženy. Dej sa odohráva počas zimného obdobia, keď sa protagonista Rudolf vráti zo služobnej cesty a dozvie sa o tom, že jeho žena má porodiť. Chystá sa do pôrodnice na Kramároch, kde sa dozvie, že jeho manželka tam nie je. Hlavná postava sa dostáva do konfliktu s pracujúcimi v nemocnici, pretože nerozumie, prečo jeho žena ešte neporodila a odchádza do pôrodnice na Bezručovej.

Cez poviedku sa vyskytuje ustavične ten problém, ktorý má každý človek v spoločnosti, osobitne, keď pracuje ako maliar. Je to nedostatok peňazí. Niekoľkokrát si hlavná postava požičala peniaze od známych, aby sa mohla dostať k žene, alebo si dať kávu a koňak.

Aj keď sa neskôr dostane do konfliktných situácií, hlavná postava sa snaží urobiť všetko, aby jeho manželke a synovi bolo v ich dome príjemne (poumýval okná, vyčistil parkety, poutieral prach, vypratol záclony). Ale napriek tomu, že pre nich urobil všetko, zabudol kúpiť vianočný stromček, a tak sa dostáva do konfliktu s manželkou:

„„Tak ja tu ako idiot celé dni čistím okná, periem záclony, utieram prach, zháňam vaničku, kôš, kočík, a ty povieš – stromček“, povedal pokojamilovne, lebo nechcel rušiť čaro Štedrého dňa“⁶⁵. Riešenie problému, samozrejme, ako aj iné Mitanove postavy, nachádza v alkohole a svojej trojročnej slivovici.

Bez ohľadu na to, že každý človek na mieste protagonistu by bol šťastný, keby sa mu narodil syn. Ale Rudolf nebol šťastný: *„Hoci vždy túžil po zdravom, veľkom dieťati, teraz ho takmer nenávidel za ženine bolesti“⁶⁶.* Také city trvali aj naďalej, osobitne na Vianoce:

⁶⁴ Ibid. str. 36.

⁶⁵ Tajomstvo Štedrého večera: str. 46.

⁶⁶ Ibid. str. 45.

„Večera bola skromná, ale nehneval sa na ženu. Napokon, bola to jeho vina; zabudol nakúpiť. Žena odniesla syna do spálne a začali večerať. Aj pri jedle hovorila ustavične o synovi a Rudolf sa cítil stratený a opustený a zdalo sa mu, že ešte nezažil také smutné Vianoce. Zjedol tri chleby s mäšťou a cibuľou a žena iba jeden. Keď zahnal hlad, zachcelo sa mu ženy. Upozornila ho, že je šestonedielka...“⁶⁷.

Práve kvôli tejto nenávisti voči synovi by sme mohli usúdiť, že hlavná postava je v konflikte so svojím práve narodeným synom. Od kedy prišiel na svet, nič nie je také, ako bolo pred tým. Mitana tu však zobrazuje typický problém, ktorý má veľa manželov po narodení dieťaťa. Žena celú svoju pozornosť dáva dojčenému novorodencovi a manžel už nie je v centre jej záujmu. To si všíma aj hlavná postava, a poviedka sa končí týmito slovami:

„Tak, mám teda syna, ale stratil som ženu, hovoril si a raz nevedel, či je to dobre, alebo zle“⁶⁸.

Na záver ide o to, že hlavná postava je neschopná prispôbiť sa novému spôsobu života a kvôli tomu sa dostáva do konfliktných situácií s manželkou, a takpovediac aj so synom. Aj keď urobí niečo pre blaho všetkých, očakáva od toho nejakú odmenu. Napriek tomu, že by mal byť šťastný, že má zdravého syna a manželku, on je smutný a nemôže sa tešiť.

Šiesta poviedka tejto zbierky je „Prechádzka zimnou krajinou“, v ktorej Mitana znovu zobrazuje zimné počasie, počas ktorého boli manželia na dovolenke. Autor uvádza len mena jeho ženy Jany a penzionovaného lekára Jozefa Klima, s ktorým sa dostane zakaždým do konfliktnej situácie, ale sa o jeho mene nedozvieme.

Prvýkrát sa do konfliktu dostáva počas obeda, kedy ich Jozef Klimo prerušuje a začína rozprávať o pstruhu, ktorého chytil. Hlavná postava to nemôže počúvať, a tak odchádza na WC. Tu môžeme vidieť, že je neschopný prispôbiť sa situácii a viesť normálny rozhovor pri stole.

Aj keď jeho žena bola v ôsmom mesiaci tehotenstva, po obede sa konečne dohodli, že pôjdu do kameňolomu. Počas tejto prechádzky môžeme usúdiť, že protagonista naozaj miluje svoju ženu a nemá s ňou vôbec žiadne problémy. Stará sa o ňu, vždy sa jej opýta, či niečo potrebuje a správa sa, ako pravý muž.

⁶⁷ Ibid. str. 47.

⁶⁸ Ibid. str. 49.

Pred tým, ako odišli spolu k lesu, naráža hlavná postava na lekára v kaviarni, kde si chcel kúpiť cigarety a znovu sa dostáva do konfliktu s ním:

„Na prechádzku, na prechádzku?“ spýtal sa dobromyseľne. „Len opatrne, v tomto štádiu sa môže všeličo stať.“ Opäť sa zahľadel von a vtom som zbadal, že pozoruje Janu, ktorá tam na mňa čakala.“, a tak mu protagonista cieľavedome odpovedá „Starajte sa o seba.““⁶⁹.

Mohli by sme povedať, že sa tento lekár objavuje v poviedke ako svedomitý človek, ktorý nechce, aby sa história opakovala (ako u jeho ženy):

„„Viete, ja som vtedy, pri obede... nepovedal som vám, že ona zomrela. Stačilo, aby som bol pri nej, nemuselo sa to stať, veď som bol lekár, predčasný pôrod, to nič nie je... ale tí dedinčania... a ja som bol vtedy v krčme, opitý, a všetko pre toho prekliateho pstruha““⁷⁰.

Táto prechádzka zimnou krajinou sa stala naozaj ťažkou cestou pre jeho ženu, ale aj pre protagonistu. Nasledovala prekvapivá, šokujúca a naozaj absurdná situácia. Narazili na neznámu maringotku, kde Jana porodila dieťa. Janu zachraňovali psy, s ktorými sa protagonista znovu ocitol v konfliktnej situácii, pretože mu nedovolili, aby k nej prišiel. Ešte absurdnejšiou situáciou sa stalo to, že z tejto maringotky vyšiel nejaký mladík, ktorý ani nevidel, že žena porodila na snehu.

Siedma poviedka nesie názov „Muškáty“, v ktorej sa dozvieme, že ide o rodinu, v ktorej je hlavný hrdina nezvestný a má problémy s alkoholom. Ide však o protagonistu (spisovateľa), ktorý sa po troch dňoch opilstva vráti domov a zistí, že ho žena opustila a odišla s deťmi k svojej matke. Okrem problému alkoholizmu, ktorý je v Mitanových poviedkach takmer všade prítomný, zobrazuje tu Mitana motív pasivity a flegmatickosti hlavného hrdinu. Do priameho konfliktu so ženou sa nedostáva, pretože ho opúšťa, ale zanecháva mu odkaz:

„Na chladničke som našiel od ženy odkaz: POLEJ MUŠKÁTY. Strohosť tohto odkazu m všetko objasnila. Nahnevala sa, zobrala obe deti a odišla k svojej matke. Napil som sa vody, prázdny pohár som položil na televízor a odišiel som von. Lahol som si do chládku, do vysokej, nekosenej trávy a pokúšal som sa zdriemnuť““⁷¹.

⁶⁹ Prechádzka zimnou krajinou: str. 56.

⁷⁰ Ibid. str. 57.

⁷¹ Muškáty: str. 66.

Aj v tejto poviedke môžeme vidieť, že je tu prítomný nedostatok peňazí, pretože protagonista sám hovorí, že si požičal peniaze, aby svojej žene kúpil televízor na narodeniny. Tento darček je však pre neho, aby bol viac doma, ako v krčme, a aby žena s ním bola spokojnejšia. Metaforicky by sme však mohli povedať, že štekание psov je „neznalá“ hádka medzi protagonistom a jeho ženou. On, ako veľký, starý, flegmatický vlčiak, a ona, ako malý pinčlík, ktorý ho vždy provokuje.

Po príchode jeho bratranca Maťa Malovca (učiteľ fyziky), ktorý prišiel z blázinca, začne hlavná postava rozmyšľať o tom, čo povedal o čiernej diere vo vesmíre, o duši, budúcnosti a minulosti. Najprv to vníma ako „idiotstvo“ a po jeho odchode, sa hlavná postava zastaví pri zrkadle:

„A vtedy to na mňa prišlo. Pocítil som také zhnusenie sám nad sebou, že mi pribehlo telom ako elektrický krč. Načo vlastne žijem? Načo som tu? Kto ma potrebuje? Kto ma potrebuje takého, aký som? Všetkým sa ul'avi, keď tu nebudem. Je pravda, že deti ma milujú, hoci som si to ničím nezaslúžil, dokonca viem, že aj žena ma miluje“⁷².

V tomto vnútornom vnímaní hlavného hrdinu to má za následok to, že dospieva do konfliktu so samým sebou a nevie nájsť žiadne východisko problému. To všetko zapríčini aj jeho text, na ktorý naráža vo svojej izbe, a tak sa po jeho prečítaní a nájdení žiletky, náhle pokúsi o samovraždu, ktorú nedokončí.

V závere poviedky sa protagonista z televíznej relácie dozveda, že je nezvestný. Ale on to pochopí v zmysle, že je pre iných mŕtvy a nachádza sa v čiernej diere, o ktorej mu rozprával jeho bratranec a to na neho pôsobí ako proroctvo.

Mohli by sme usúdiť, že protagonista je neschopný zvládnuť svoj život. Dostáva sa do konfliktu so samým sebou a nemôže si žiadnym spôsobom pomôcť. Je si vedomý, že nemá vlastnú identitu. Nie je schopný ani poliať muškáty, a predovšetkým nie je schopný spraviť niečo pre lepší život.

Ôsmou poviedkou sú „Nočné správy“, v ktorej tak isto ide o rodinný vzťah. Muž Štefan Kráľ pracuje ako novinár. Odchádza do kina, aby si pozrel film Anjel skazy, jeho žena je doma a stará sa o deti. To je typický príklad manželského vzťahu. Po skončení filmu protagonista zistí, že nemá kľúče ani lístok od šatne. Mitana tu zobrazuje konflikt hlavnej postavy so samým sebou a jeho paranoidný pocit kvôli tomu, že stratil kľúče a má problémy s blchou. Okrem toho sa dostáva do konfliktu so sedemdesiatročnou upratovačkou, keď sa rozhodne vrátiť sa do prázdneho kina a hľadať kľúče:

⁷² Ibid. str. 73.

„Pani, prosím vás,“ vykrikol som a vrhol som sa k nej. „Mám tam lístok od šatne.“ „Čo?“ spýtala sa. „Stratil som lístok od šatne.“ „No a?“ povedala a vysypala moje smetie do odpadkového koša, k smetiu ostatných. Bolo toho kopcom; z jej výsmešného pohľadu som pochopil, že najmúdrejšie bude zmiznúť. Pobral som sa k dverám. „Vy sviniar,“ vykrikla vysokým, preskakujúcim hlasom“⁷³.

Po príchode domov je zobrazený typický konflikt medzi mužom a ženou. Najprv to, že protagonista si niekde zabudol kľúče (stratil ich), potom dcérina choroba a na konci aj to, že nemá náladu pomôcť žene v dome. Okrem toho tu Mitana podáva konflikt, ale aj motív pasivity a nezaujímanosti:

„Žena bola v kúpeľni, prala plienky. „Tak čo, Anjel skazy,“ strčila mi do rúk vyžmýkanú plienku. „Rozvešaj ich, idem ti urobiť večeru.“ „Neskoršie,“ povedal som. „Ešte nemám chuť.“ „Ako chceš. Ale tie plienky môžeš rozvešať, ja medzitým niečo nachystám.“ „Vieš, koľko mám roboty. Zajtra mám odovzdať ten článok, a nemám ešte ani riadok. Ale ísť do kina, na to si mal čas, čo?“ zlostne mi vytrhla z rúk plienku. „Som zvedavá, kedy sa ja dostanem do kina. Naposledy som bola tuším pred tromi rokmi“⁷⁴.

Znovu nastáva absurdná situácia, pretože protagonista je odvedený v pásikavej pyžame a župane na políciu a je obvinený zo straty kľúčov. Na koniec kľúče dostane v podplukovníkovej kancelárii a esenbáci ho vrátia domov.

Najviac sa dostáva aj do konfliktu s blchou zo začiatku poviedky:

„Prebudilo ma svrbenie po celom tele. V tme som ohmatával veľké hľuzy, ktorými som mal posypané obe nohy; dobre si zahodovala. Vyčkával som. Vedel som zo skúsenosti, že je iba jeden spôsob, ako sa jej zbaviť; prichytiť ju pri čine. Aj ona vyčkávala. Dúfa, že opäť zaspím, alebo má už dosť, premýšľal som, a vtedy som to pocítil. Na lýtku pravej nohy. Bleskovo som tam pritisol ukazovák a vmanévroval som ju pod necht. Nevedel som naisto, či je tam, ale akési podivné, víťazné lovecké napätie ma presviedčalo, že som ju dostal. Pevne ju stískajúc pod nechtom som rozsvietil a prešiel som do vykachličkovanej, sterilne bielej kúpeľne“⁷⁵.

Práve tá hryziaca blcha by metaforicky mohla znamenať, že tento rodinný vzťah vníma ako hryziace úsilie, nemá žiaden pokoj od manželky a detí, aby sa mohol venovať

⁷³ Nočné správy: str. 80.

⁷⁴ Ibid. str. 83.

⁷⁵ Ibid. str. 90.

svojim záležitostiam. Nevie zvládnuť ani každodenné rodinné starosti, ani pripomienky manželky.

Mohli by sme však usúdiť, že ide o hlavného hrdinu, ktorý je neschopný prispôbiť sa rodinnému vzťahu a pomôcť žene v domácnosti. Manželka je tá, ktorá nesie celú rodinu na svojich pleciach. Dostáva sa do konfliktu s ňou, ale aj s ostatnými ľuďmi, ktorí mu nerozumejú (upratovačka, policajti).

Posledná poviedka tejto zbierky nesie názov „Na prachu“. Začína správou o zmiznutí muža, menom Vít Nehoda so štvorročnou dcérou Danou. Tu ide tak isto o rodinný vzťah, o ktorom nevieme, prečo je ukončený. Nepriamo však vieme, že sa určite stal nejaký konflikt, ktorý mal za výsledok odlúčenie manželov. Možno práve preto, že muž bol prinútený odísť na liečenie do blázince. Ide o výskumníka, ktorý objavil teóriu o svetle a tme, ale nepodarilo sa mu ju rozvíjať ďalej:

„Ked’ som podal návrh na preskúmanie vnútra vzduchu, poslali ma na liečenie“⁷⁶.

Jediné, čo sa dozvieme, je to, že hlavná postava je blázon, ktorého prepustili z blázince. Po jeho prepustení začína žiť so svojimi príbuznými, ale skoro zistia, že to nebol dobrý nápad. Tu sa znovu dostáva do nepriameho konfliktu s rodinou, ale hlavný dôvod toho konfliktu Mitana necháva neodhaleným.

Tu znovu vidíme motív odcudzenia sa od iných. Hlavná postava sa najlepšie cíti, keď je sám, bez druhých. Nemôže fungovať normálne v spoločnosti a to aj sám zdôrazňuje:

„Po prepustení z blázince som pobudol istý čas v kruhu svojej rodiny, ale môj pokus o spolužitie sa nevydaril. Nevyhovovalo to ani rodine, ani mne“⁷⁷. Vidíme tu aj motív pasivity, pretože sa ani nepokúsil o rozhovor so ženou.

Celá táto poviedka je reflexívna. Núti čitateľa rozmýšľať. Otázne je, prečo na začiatku bola napísaná taká správa? Čo sa naozaj stalo s hlavným hrdinom a jeho dcérou? Ani medzi riadkami nemôžeme odhaliť, o čo práve ide.

Vieme iba to, že protagonista naozaj miluje svoju dcéru. Pracuje sám na seba, aby nezaťažoval finančný rozpočet svojich príbuzných. Chová zvieratá, hrá v karty atď. Okrem toho sa rozlúčil s manželkou a teraz má inú ženu (tridsaťročnú), ktorú miluje. Ľutuje len to, že nevedel, ako si ma získať dôveru svojho takmer jediného suseda, ktorý sa zaoberal tým istým problémom, ako hlavná postava.

⁷⁶ Na prachu: str. 94.

⁷⁷ Ibid. str. 95.

6. Novinky v slovenskej literatúre a intertextualita

Aby sme pochopili, prečo Mitana vnáša niečo nové do slovenskej literatúry, potrebne je vysvetliť, že autor nemal záujem o písanie literatúry podľa očakávanej ideologickej normy, ktorá vtedy bola prítomná (pozri Politicko-spoločenské vzťahy druhej polovice 20. storočia). Práve kvôli tomu si spisovateľ vzal príklad z najzáhadnejších spisovateľov prózy 20. storočia. Ide samozrejme o zakladateľa absurdnej prózy Franza Kafku (1883 – 1924), ktorého je nemožné priviazať k určenému literárnemu smeru. To isté by sme mohli povedať aj pre Dušana Mitana, ktorého jeho tvorba ovplyvnila natoľko, že sa aj on pokúsil o také písanie⁷⁸.

Kafkin nedokončený román „Proces“ (1925.) je nemožné objektívne a dokonca interpretovať. Celým románom sa prelínajú udalosti ako vo sne s realisticky opísanými detailmi. Absurdita a iracionálnosť sú všade prítomné⁷⁹. Ak si zoberieme do rúk tento román uvidíme, že ide o zmes sna a skutočnosti, fantázie a reality, podobne ako u niektorých Mitanových poviedok.

Tak isto aj atmosféra, ktorú je Kafka opísal vo svojom románe je podobná atmosféry v Mitanových zbierkach. Ide o človeka, ktorý sa cíti bezmocným, nevinným a neschopným zmeniť svoj život. Jozef K. ako hlavný hrdina toho románu je obvinený pre zločin a vôbec nevie, z čoho ho obvinili. Zdá sa, že Jozefom riadia iní. To iste využil Mitana aj vo svojich poviedok (najvýraznejšie je to v poviedke „Horúce popoludnie“).

Okrem toho Kafka bol prvým spisovateľom, ktorý zobrazil pojem ľudského odcudzenia, stratenosť človeka v súčasnej dobe. Ten pojem označuje bezmocnosť, izolovanosť, neschopnosť jednotlivca v komunikácii s druhými, aby sa prispôbil novým životným podmienkam. Hlavný hrdina (Josef K.) v Kafkinom románe je typickým predstaviteľom súčasného jednotlivca, ktorý sa cíti odcudzením, strateným. Nemôže nájsť nejaký kompromis so svetom okolo seba. Je v stálom konflikte s byrokraciou a rodinou. Na konci sa mu už nedá snažiť sa a pomáha svojim katom, aby ho popravili.

Mitanovi hrdinovia sú takmer podobní týmito. V každej poviedke v centre pozornosti je iba jeden hlavný hrdina, ktorý sa vždy nachádza v nejakej absurdnej a iracionálnej situácii, z ktorej buď nevidí východ z problému, alebo je neschopný nájsť

⁷⁸ Pozri Tomáš Horváth: *Dušan Mitana*. Bratislava: Kalligram, 2000, s. 20.

⁷⁹ Pozri DONAT, B. *Kafka u „Procesu“ i drugi eseji*, Novi Sad: Kairos, 1977. s. 45 – 60.

jeho riešenie. Stále je v konflikte so stereotypnou spoločnosťou (rodinou, ženou alebo svetom) a práve kvôli tomu je outsiderom, rebelantom, ktorý odmieta byť takým, akým od jeho očakáva spoločnosť.

Okrem toho musíme odviesť pozornosť aj na veľa paradoxov, ktoré používa Kafka, ale aj Mitana vo svojich dielach. Hlavný hrdina Kafkinho románu je zatknutý, ale môže pokračovať žiť svojim životom a pracovať, aj keď všetci ľudia vedia jeho vinu, ale ten fakt nemení jeho situáciu. Aj sám Mitana povedal takto: *„Život je podľa môjho názoru krásny paradox. Z takéhoto chápania vyplýva aj všetko ostatné. Jednoducho, tak cítim a vidím život a svet – ako svár duše a tela, srdca a rozumu, ako prelínanie smútku a humoru, reality a ireality, zmyslu a nezmyslu, tragédie a frašky“*⁸⁰. A tak aj píše svoje diela.

Dôležité je zdôrazniť, že Kafka a Mitana sú takí spisovatelia, ktorých nestačí prečítať len raz. Počas čítania románu alebo Mitanových poviedok rastie napätie, čo je zapríčinené absurditou, iracionálnosťou, metaforou a tajomstvom. Ich umenie je v tom, že každý raz počas čítania nájdeme niečo nové, nejaké nové detaily, ktoré sme si predtým nevšimli. Okrem toho všetky diela, ktorým sa venujeme v tejto práci, poskytujú široké možnosti interpretácie. A práve tá interpretácia je zaujímavá, pretože závisí od každého čitateľa obzvlášť.

Jedným z našich záujmov je odhaliť aj intertextuálny odkaz, ktorý Mitana vnáša do slovenskej literatúry. Ale vráťme sa ešte k tejto atmosfére, ktorú sme uviedli vyššie. Takú podobnú atmosféru (kafkovčina) zobrazil Mitana vo svojej poviedke „Horúce popoludnie“. Autor opisuje postupný vznik atmosféry teroru od strany výčapníka, ktorým je protagonista prinútený objednať si niečo iné, od toho, čo chcel pôvodne.

Ako prvý intertextuálny odkaz uvádzame dvoch rovnako oblečených mužov (obaja majú rovnaké flanelové košele) z Mitanovej poviedky, ktorí pripomínajú dvoch rovnako oblečených mužov v uniforme (v žaketoch a cylindroch) z Kafkinho románu⁸¹.

Josef K. a hlavný hrdina v poviedke „Horúce popoludnie“ majú spoločne to, že obidvaja sa snažia vypátrať príčiny svojho postavenia, pochopiť nepochopiteľné (v Kafkinom prípade – prečo je hlavný hrdina obvinený za zločin, ktorý vôbec ani nevie, aký je, a u Mitane – nemožnosť objednať si cigarety, ako odísť z krčmy a rad iných absurdných udalostí). Dalo by sa však povedať, že ústredný konflikt je ťažko

⁸⁰ <http://www.literarnyklub.sk/texty/ivot-je-krasny-paradox/rozhovory> (31.05.2016.)

⁸¹ Pozri Tomáš Horváth: Dušan Mitana. Bratislava: Kalligram, 2000, s. 20.

definovateľný aj u jedného aj u druhého spisovateľa. Viditeľne je len to, že jednotlivec v obidvoch prípadoch sa stáva bábkou v rukách spoločnosti, alebo systému. Je to potvrdené aj prítomnosťou symbolov, ktorí majú za následok mnohoznačnosť interpretácií. Na základe intertextuálneho odkazu krčma, výčapník a známy (lekár) z poviedky „Horúce popoludnie“ pripomínajú súd, sudcu a advokáta z románu „Proces“.

Nezabudnime aj na Mitanovu prvú publikovanú poviedku „Oáza s jablňami“, v ktorej ide o dialóg chlapca s dievčaťom „o niečom“. Zaujímavo je to, že aj sám spisovateľ upozornil, že tento text bol inšpirovaný významným spisovateľom J.D. Salingerom a jeho kultovým románom „Kto chytá v žite“. V centre pozornosti v obidvoch diel je jeden hlavný hrdina a jeho problémy, s ktorými sa stretáva. U Mitane ide o zblížovanie postav detským spôsobom, a ten „detský“ pripomína záver Salingerovho románu – predstavu detského šťastia, keď si hlavný hrdina užije čas so svojou sestrou.

Podme ďalej na novinky, ktoré vnáša Mitana do slovenskej literatúry.

Ako bolo naznačené v predchádzajúcich kapitolách Mitana prvý začal otvorené písať o sexualite v slovenskej literatúre, ktorá sa dovtedy vnímala ako tabu. Ten motív najlepšie rozpracoval v poviedke „V električke“, kde zobrazil sexuálne zblíženie dvoch mladých ľudí na verejnom mieste (v preplnenej električke). Je to žánrovo rôznorodý autor, ktorý píše aj poviedky s tajomstvom a niektoré z nich sa posúvajú do žánru mysterióznej poviedky (pozri kapitolu číslo 2).

Ak vezmeme do úvahy fakt, že existencializmus uvádza človeka do strediska/stredu, opisuje jeho stav neistoty a pochybností, máme na mysli práve tvorbu Dušana Mitanu. Autor používa prvky existencializmu ako aj expresionizmu (Kafka) – pocit strachu a samoty. Potrebne je zdôrazniť, že hlavným cieľom expresionizmu je vyjadriť vlastne zážitky a pocity, bez ohľadu na akékoľvek konvencie, ako aj to, že pri zvýšení efektu zážitku často dochádza k deformácii reality. Okrem toho môžeme dokonca povedať, že Mitana používa aj prvky magického realizmu (nevysvetliteľné zahády), ako to bolo naznačené v úvode tejto práce. Napríklad v poviedke „Prechádzka zimnou krajinou“ zo zbierky „Nočné správy“ nachádzame prvky magického realizmu. Aj sám Tomáš Horváth píše: „*Magickou „príčinou“ je absurdná prechádzka k vzdialenému kameňolomu (ktorý je pre tehotnú ženu nedosiahnuteľný)*“⁸².

Okrem toho musíme uvažovať o to, že sa Mitana zapojil do experimentujúceho prúdu slovenskej literatúry práve vďaka využitiu iracionality a existencionalnej filozofie.

⁸² HORVÁTH, Tomáš, 2000, s. 76.

Samozrejme, ako bolo naznačené v druhej interpretáčnej časti tejto práce veľmi zaujímavá je pluralita významov. Jeho diela obsahujú veľa absurdných situácií, paradoxov, metafor, tajomstiev, ako aj mystik. Dôležité je aj personálne rozprávanie (3. osoba) a JA-rozprávanie.

Takisto musíme si spomenúť na to, že Mitana píše o reálnych bežných životných situáciach, v ktorých sa nachádza protagonista. Dá sa však povedať, že v každej poviedke autor používa fragmentarnosť, pretože zobrazuje iba jednu udalosť, ktorá potom môže byť interpretovaná na viacero spôsobov/postupov.

Jedna z najzaujímavejších novínok je otvorený koniec každej poviedky. Tomáš Horváth naznačuje vo svojej bibliografii „Dušan Mitana“, že *„otvorenosť Mitanových epických próz spočíva predovšetkým v nerozhodnuteľnej štruktúre výberu medzi niekoľkými alternatívnymi fabulami, ktoré sú odvoditeľné z textu. Z tejto štruktúry vychádza aj ich čitateľská príťažlivosť, keďže takto je do nich imputované tajomstvo: mysteriózne motívy alebo viacnásobne zakódované vzťahy medzi motívmi nie sú „vysvetlené“, ale ponechávajú otvorený priestor pre čitateľa, ktorý má jednotlivé texty „dotvárať““*⁸³, a ten citát má za následok to, že je Mitana intrigový spisovateľ, ktorý úmyselne necháva cez celú poviedku napätie (počas čítania) a koniec poviedky otvoreným, aby prinútil všetkých čitateľov na rozmýšľanie o tom, čo sa naozaj stalo, a čo je vlastne pravda. Z toho je jasné, že Mitana svojmu čitateľovi nedáva nič zadarmo. Poviedka končí tam, kde by malo začať odhalenie, ktoré zostáva na posúdení čitateľa.

⁸³ HORVÁTH, Tomáš, 2000, s. 10.

7. Záver

Ako bolo naznačené v úvode, za cieľ tejto diplomovej práce bolo ukázať rôzne druhy konfliktných situácií, do ktorých vstupuje mladý človek v rannej Mitanovej tvorbe. Interpretačnú pozornosť sme obrátili na krátku prózu z ranného obdobia tvorby Dušana Mitana. Išlo o zbierky pod názvom „Psie dni“ a „Nočné správy“, ako aj novelu „Patagónia“.

Hneď za tým sme zosumovali v krátkosti kapitolu „Politicko-spoločenské vzťahy druhej polovice 20. storočia“, aby sme dostali prehľad literatúry, ktorá bola prítomná v období pred tým, ako sa Mitana ukázal na literárnej scéne. Nasledujúcou zvláštnou kapitolou, ktorou sme sa venovali niesla názov „Bibliografické údaje o Dušanovi Mitanovi“ s cieľom, aby sme ho pochopili, ako individuum a spisovateľa modernej slovenskej literatúry.

V prvej časti nášho bádania sme sa sústredili na podávanie tých najdôležitejších charakteristík každej zbierky a novely „Patagónia“. V súvislosti s touto analýzou sme načrtli tie základné fakty, ako teda analýzu samotného názvu diela, dátum vydania, krátky základný opis diela atď. Už sme tu povzbudili záujem na ďalší krok interpretácie nášho hlavného problému.

Druhá kapitola priniesla viacero pozoruhodných interpretácií. Začali sme so zbierkou „Psie dni“, kde sme poviedky analyzovali podľa štyroch žánrových foriem (s motívmi erotiky, s motívmi tajomstva, s motívmi absurdity a mysteriózne poviedky). Každú sme poviedku interpretovali do najdrobnejších detailov, aby sme dokazali všetky prvky, ktoré autor vniesol do slovenskej literatúry. Všetko to sme doložili citátmi z každej uvedenej poviedky. Počas analýzy sme prišli na to, že protagonista je, ako mladý človek – pubescent, v pravom zmysle slova, ozajstným rebelantom, ktorý nechce žiť podľa určených spoločenských konvencií, búri sa, v stálom je konflikte s inými a hľadá svoje miesto pod slnkom.

Ďalšiu analýzu sme venovali novele „Patagónia“, ako žánru stredného rozsahu. Táto novela sa odlišovala od poviedok tým, že na konci mala pointu, ktorá bola však antirebelantska. Inými slovami, hlavný hrdina na konci prestal byť konfliktným a stal sa úplne naopak svojim predošlým myšlienkam – meštianskym človekom. Človekom, ktorým sa vôbec nechcel stať a práve tu vidíme ten paradox, ktorým si Mitana poslužil. Aj

keď jednotlivec chce uskutočniť iný životný plán od stereotypného spôsobu života, jeho plány sa menia kvôli okolnostiam, na ktoré on sám, ako jednotlivec, nemôže vplyvať. Jedná z možných interpretácií by určite bol abstraktný, nedefinovateľný pocit – láska. Ukázalo sa, že táto novela má najvýraznejší konflikt hlavného hrdinu a stojí v budúcnosti za ďalšiu interpretáciu.

Potom prichádzame aj do poslednej zbierky „Nočné správy“, v ktorej je do popredia znovu postavený konflikt hlavnej postavy so všetkými problémami, ktoré sa vyskytujú v jeho manželskom živote. Kvôli absurdným situáciám, tajomstvom, iracionálnosti, ako aj pasivite a vnútornému strachu protagonista, aj táto zbierka zobrazuje motív outsiderstva a veľa konfliktných situácií, do ktorých sa dostáva hlavný hrdina. V tejto zbierke sú to väčšinou rodinní, manželské konflikty, kým v zbierke „Psie dni“ sa týkajú spoločenstva. Vďaka metafore Mitana podáva aj hlbší význam, ktorý jednoducho musíme čítať medzi riadkami.

Tie tri knihy by sme mohli zhrnúť a skonštatovať, že sú napísané v normálnom vekovom slede hlavného hrdinu. V zbierke „Psie dni“ ide o pubescenta, v novele „Patagónia“ o ešte nedospelého človeka, ktorý je na ceste k dospelému, a v zbierke „Nočné správy“ ide o rodinného jednotlivca.

Veľmi zaujímavým je citát samotného spisovateľa, ktorý povedal, že *„mladí ľudia zvyčajne pociťujú potrebu búriť sa, lebo realita, v ktorej žijú, sa im nezdá ideálna, aj keby ich o tom presviedčali všetky vlády, cirkvi a masmédiá. Nemajú síce ešte veľa skúseností, majú však prirodzené reflexy alebo intuíciu, ktorá ich núti narušovať status quo. Človek, ktorý je spokojný sám so sebou a so svetom, v ktorom žije, môže byť vzorný občan a hrdina nástenných novín, no ako literárny hrdina by pravdepodobne neuspel. Preto sú neprispôsobiví, búriaci sa mladí ľudia pre mnohých spisovateľov – odjakživa – takí prítiažliví. Ich chuť deštruovať je vlastne podvedomým vyjadrením túžby po istote, harmónii, identite“*⁸⁴. Je to vynikajúci príklad tých prvých diel, ktoré sme mali interpretovať.

Samozrejme musíme si spomenúť najprítomnejší motív vo všetkých poviedok aj v novele. Je to motív rebelstva, outsiderstva, bez čoho tieto diela by nemala vysokú a dokonalú hodnotu. V každom diele je ten motív spracovaný spôsobom búrenia, hádok, tajomstiev a prostredníctvom rôznych absurdných situácií, do ktorých sa dostal hlavný hrdina. Protagonista je zobrazený ako konfliktný, asociálny, neprispôsobivý jednotlivec,

⁸⁴ <http://www.literarnyklub.sk/texty/ivot-je-krasny-paradox/rozhovory> (31.05.2016.)

ktorý odmieta všetko, čo je stereotypne. Mitane sa podarilo zachytiť pocity mladého človeka, ktorý žil bežným každodenným životom. Veľmi jednoduchým štýlom sa mu podarilo zobrazit' aj túžbu po samostatnom živote, čiže po tom živote, ktorý dopúšťa jednotlivcovi slobodne dýchať.

Na konci prácu ukončujeme treťou kapitolou, ktorá nesie názov „Novinky v slovenskej literatúre a intertextualita“, kde sme dokazali odhaliť, čo všetko nové vnáša Mitana do slovenskej literatúry. Ukázalo sa, že autora ovplyvnil zakladateľ absurdnej prózy Franz Kafka. Nielen, že Mitana používal prvky absurdu, iracionalitu, paradox a mnohoznačnosť interpretácií, čo je charakteristické pre Kafku, ale v jeho dielach sme objavili aj intertextuálny odkaz. To je nový prvok, ktorý Mitana vniesol do slovenskej literatúry. Okrem toho Mitana bol prvým slovenským autorom, ktorý otvorene začal písať o sexualite, ktorá sa v tomto období ešte stále vnímala ako tabu. Jedná zo zaujímavostí, ktoré sme odhalili je to, že všetky tie prvky majú hlbší význam. Všetky poviedky sa musia čítať medzi riadkami, inak človek nepochopí, čo Mitana chcel povedať. Ale aj keď čitateľ pochopí, nie si je úplne istý, či je to správne.

Na záver možno konštatovať, že Mitana vo svojej rannej tvorbe tvoril prozaickú tvorbu, v ktorej dominovali problémy jednotlivca. Do popredia svojich zbierok postavil jedného mladého človeka, ktorý hľadá zmysle vlastnej existencie v bežných, každodenných situáciách a nachádza sa stále v konflikte so spoločnosťou. Ide o stálu nepochopiteľnosť jednotlivca v spoločnosti. Samozrejme ide tu aj o ľudské vnútro samotného hlavného hrdinu, respektíve o stav so samým sebou, ktorý sa nachádza na úplnej hranici zrozumiteľnosti. Nemusíme zabudnúť aj na mysterióznu poviedku, za ktorú by sme mohli jednoducho povedať, že sa stala novým prozaickým žánrom.

Interpretácie, ktoré sme uviedli v tejto práci sú jedne z možností. Samozrejme, každý kritik alebo čitateľ určite nájde niektoré svoje interpretácie. Čo sa týka ďalších interpretačných podnetov veľmi zaujímavou témou by bolo skúmať, akým smerom sa vyvíjala jeho tvorba v ďalšej krátkej próze? Ďalšou cestou, ktorou sa môže potenciálny interpretátor vybrať, je porovnanie Mitanových poviedok z ranného obdobia jeho tvorby s jeho novými poviedkami.

Zoznam použitej literatúry

Primárna literatúra

MITANA, D.:

1. *Nočné správy*. Levice: L.C.A – K. K. Bagala, 2001.
2. *Patagónia*. Bratislava: HEVI, 1996.
3. *Psie dni*. Levice: L.C.A – K. K. Bagala, 2001.

Sekundárna literatúra

1. ČUŽY, L., DAROVEC, P., HOCHÉL, I., KÁKOŠOVÁ, Z. *Panoráma slovenskej literatúry III (literárne dejiny od roku 1945 po súčasnosť)*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo Bratislava, 2006, s. 5. – 14., 118 – 120.
2. *Dejiny Slovenska. Dátumy, udalosti, osobnosti*. SLOVART, Bratislava, 2007, s. 472 – 679.
3. DONAT, B. *Kafka u „Procesu“ i drugi eseji*. Novi Sad: Kairos, 1977. s. 45 – 58.
4. HORVÁTH, Tomáš. *Dušan Mitana*. Bratislava: Kalligram, 2000, s. 7 – 106.
5. KAFKA, Franz. *Proces, Preobrazba*. Rijeka: „OTOKAR KERŠOVANI“ d.o.o., 2002 (preveo Zlatko Crnković)
6. Knižnica slovenskej literatúry: *Dušan Mitana prózy*. Bratislava: Kalligram Ústav slovenskej literatúry SAV, 2014
7. KRNOVÁ, Kristína. Prozaik *Dušan Mitana*. Banská Bystrica: Metodické centrum Banská Bystrica, 1995, (2. – 23.str.)
8. Portret slovenských spisovateľov 4: ČUZY, Ladislav. *Dušan Mitana*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2007, s. 125 – 136.
9. PRUŠKOVÁ, Zora. *Dvaja z konca generácie*. In: Keď si tak spomeniem na šesťdesiate roky... Bratislava: Ars Poetica Ústav slovenskej literatúry SAV, 2008, s. 133 – 160.
10. SEDLÁK, I. a kol. *Dejiny slovenskej literatúry II*. Martin: Matica slovenská Martin, 2009, s. 228 – 256.
11. Slovník diel slovenskej literatúry 20. storočia, Kalligram a Ústav slovenskej literatúry SAV, 2006

12. ZAJAC, Peter. *Dušan Mitana: Nočné správy*. In. Romboid, 1977, č.2, s. 75 – 76.
13. ŽILKA, Tibor. *Česko-slovenske reflexe: 1968: Normalizácia v (česko)slovenskom literárnom kontexte*, Brno, Tribun EU, 2009, s. 59 – 65.
(<https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/133489>)

Internet

1. http://www.forumhistoriae.sk/documents/10180/20867/1968_chronologia.pdf
(18.04.2016.)
2. <http://www.literarnyklub.sk/texty/ivot-je-krasny-paradox/rozhovory> (31.05.2016.)
3. <http://www.ucl.cas.cz/slk/data//2008/sbornik/sbornik.pdf> (18.04.2016.)
URBANOVÁ, E.: Obraz totalitnej spoločnosti v tvorbe Dušana Mitana (69. – 76.str.)